

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

(Гриф обмеження доступу)
Прим. № _____

ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Кафедра військового права та правоохоронної діяльності

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

ЗВЯГІНЦЕВА

Олександра Володимировича

**Тема: Правовий статус учасників добровольчих формувань
територіальних громад під час відсічі повномасштабного
вторгнення російської федерації в Україні**

Керівник: доцент кафедри військового права та правоохоронної діяльності,
к.ю.н. Михайло ВОЗНИК

“ _____ ” _____ 20__ року

(підпис)

До захисту допущено

ТВО начальника кафедри: полковник юстиції Юрій ГАРУСТ

“ _____ ” _____ 20__ року

(підпис)

Київ – 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
1. РОЗДІЛ 1. ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УЧАСНИКІВ ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	9
1.1. Права та обов'язки учасників добровольчих формувань територіальних громад	9
1.2. Відповідальність учасників добровольчих формувань територіальних громад як суб'єктів вчинення кримінальних правопорушень	21
1.3. Законодавче врегулювання діяльності учасників добровольчих формувань територіальних громад під час відсічі повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну	27
Висновки до 1-го розділу	34
2. РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМАТИВНО- ПРАВОВИХ АКТІВ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ УЧАСНИКІВ ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД, ПІД ЧАС ВІДСІЧІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В УКРАЇНУ	35
2.1. Особливості забезпечення учасників добровольчих формувань територіальних громад та надання їм статусу учасника бойових дій	35
2.2. Особливості застосування членами добровольчих формувань територіальних громад стрілецької зброї та інших видів озброєння під час виконання ними завдань територіальної оборони	40
2.3. Особливості відповідальності учасників ДФТГ як суб'єкта вчинення кримінальних правопорушень	45
Висновки до 2-го розділу	54
3. РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНОГО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАНЬ	56

ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

3.1. Перспективи нормативно-правового забезпечення діяльності добровольчих формувань територіальних громад	56
3.2. Рекомендації щодо шляхів удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності добровольчих формувань територіальних громад	59
ВИСНОВКИ	61-62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63
ДОДАТКИ	67

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДФТГ	–	Добровольче формування територіальної громади
АТО	–	Антитерористична операція
ООС	–	Операція об'єднаних сил
МОУ	–	Міністерство оборони України
ЗСУ	–	Збройні Сили України
Сили ТрО	–	Сили територіальної оборони Збройних Сил
ККУ	–	Кримінальний кодекс України
рф	–	російська федерація

ВСТУП

Актуальність теми. Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є справою всього Українського народу, захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України [1, 5].

Ці питання набули найбільшої актуальності саме зараз під час відсічі збройної агресії РФ, а раніше АТО, ООС.

Територіальна оборона в Україні є системою загальнодержавних, воєнних і спеціальних заходів, що здійснюються у мирний час та в особливий період (воєнний стан) із метою протидії воєнним загрозам, а також для надання допомоги у захисті населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій [2].

Водночас статус територіальної оборони хоч і наближений, проте не тотожний статусу ЗСУ. Є відмінності у меті:

для ЗСУ – оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності;

для територіальної оборони – підвищення обороноздатності держави, надання обороні України всеохоплюючого характеру, сприяння забезпеченню готовності громадян України до національного спротиву.

ДФТГ – це воєнізований підрозділ, сформований на добровільній основі з громадян України, які проживають у межах території відповідної територіальної громади, який призначений для участі у підготовці та виконанні завдань територіальної оборони. ДФТГ утворюються з урахуванням ресурсних та людських можливостей відповідних територіальних громад [2].

Згідно з контрактом добровольця територіальної оборони він зобов'язаний виконувати завдання територіальної оборони в межах відповідної територіальної громади протягом строку дії контракту, відповідно до вимог визначених Законом України “Про основи

національного спротиву”, Положення про ДФТГ та іншими нормативно-правовими актами України, що регулюють порядок діяльності ДФТГ, та таким контрактом [23].

Виникає питання, якими саме іншими нормативно-правовими актами України регулюються завдання добровольця ДФТГ і чи може він виконувати завдання на іншій, “не в межах” відповідної територіальної громади території, відповідальність, права та обов’язки.

Актуальність теми визначається у здійсненні всебічного та повного аналізу нормативно-правової бази, загальної характеристики добровольчих формувань та удосконалення законодавства. Крім того, актуальність дослідження посилюється потребою визначення правового статусу учасників добровольчих формувань територіальних громад під час дії воєнного стану в Україні через права, обов’язки та відповідальність.

Мета і завдання магістерської роботи. Метою є проведення дослідження та удосконалення правового регулювання діяльності ДФТГ.

Для досягнення мети дослідження необхідно вирішити наступну сукупність часткових взаємопов’язаних завдань:

1. Провести аналіз нормативно-правових актів, що визначають права та обов’язки, відповідальність учасників ДФТГ.
2. Дослідити практичне застосування нормативно-правових актів під час відсічі повномасштабного вторгнення РФ в Україну.
3. Визначити перспективи діяльності, проблемні питання та надати відповідні пропозиції щодо вдосконалення забезпечення правового регулювання у сфері діяльності ДФТГ шляхом внесення змін до нормативно-правових актів.

Об’єкт дослідження – є комплекс суспільних відносин, що виникають у процесі функціонування ДФТГ.

Предмет дослідження – нормативно-правові акти у сфері реалізації прав та обов’язків учасників ДФТГ.

Методи дослідження: в роботі використаний метод аналізу і синтезу,

історико-правовий, формально-юридичний та порівняльно-правовий методи.

Наукове завдання – удосконалення нормативно-правового регулювання.

Наукова новизна. Представлена магістерська робота має відповідний рівень новизни, яка полягає у сучасній постановці проблеми і зроблених автором висновках та пропозиціях щодо удосконалення законодавства спрямованих на становлення статусу учасника добровольчих формувань територіальної громади.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в результаті дослідження теоретичні висновки та рекомендації може бути використано у правотворчій роботі – для вдосконалення діючого чинного законодавства, що регламентує діяльність ДФТГ.

Результати виконання магістерської роботи знайшли відображення у двох тезах та двох статтях Збірника наукових праць слухачів інституту стратегічних комунікацій.

Структура магістерської роботи відповідає меті та завданням дослідження.

Основна частина магістерської роботи складається зі вступу, 3-х розділів та висновків.

У вступі обґрунтована актуальність магістерської роботи, коротко викладений її основний зміст, мета та завдання дослідження.

В змісті першого розділу проведений аналіз нормативно-правових актів, що визначають права та обов'язки, відповідальність учасників ДФТГ, а також викладені короткі висновки, проблемні питання нормативного врегулювання.

У другому розділі досліджено практичне застосування нормативно-правових актів, що визначають права та обов'язки учасників ДФТГ, під час відсічі повномасштабного вторгнення рф в Україну, а також викладені короткі висновки, проблемні питання нормативного врегулювання.

Третій розділ присвячений подальшим перспективам діяльності ДФТГ та шляхам удосконалення нормативного врегулювання, шляхом внесення змін до нормативно-правових актів, що визначають права та обов'язки, діяльність учасників ДФТГ.

У висновках сформульовані теоретичні підсумки всієї роботи та визначена її наукова новизна і практична цінність.

До структури магістерської роботи входить список із 35 використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 83 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УЧАСНИКІВ ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1. Права та обов'язки учасників добровольчих формувань територіальних громад

Конституцією України визначається, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України і справою всього Українського народу.

Відповідно до Закону України “Про основи національного спротиву” територіальна оборона в Україні здійснюється за територіально-зональним принципом, який в цілому збігається із адміністративним поділом Держави на області (зона) та райони (район), та розгортається на підставі рішення Ради національної безпеки та оборони за поданням Головнокомандувача ЗСУ про введення в дію Зведеного плану територіальної оборони або її планів в окремих місцевостях.

Плани територіальної оборони розробляються командуванням Сил ТрО та діють до моменту, на який вони були введені, або до моменту їхнього скасування внаслідок зміни обстановки.

Керівником територіальної оборони є голова обласної державної або військово-цивільної, або військової адміністрації (зона)/ голова районної державної або військово-цивільної, або військової адміністрації (район), а начальником територіального штабу є командир бригади (зона)/ командир батальйону (район) Сил ТрО. Загальне керівництво територіальною обороною в Україні здійснює Головнокомандувач Збройних Сил України через Командувача Сил ТрО та регіональні органи військового управління Сил ТрО в межах військово-сухопутної зони (оперативні командування).

Закон України «Про основи національного спротиву» поділяє територіально оборону на військову (Сили ТрО), цивільну (органи державної влади і управління, місцевого самоврядування) та військово-цивільну складову.

ДФТГ становлять військово-цивільну складову територіальної оборони, що означає, що добровольці територіальних громад не є військовослужбовцями Збройних Сил України, однак є членами воєнізованого підрозділу, на яке законом і командуванням Сил ТрО покладається ряд надважливих завдань щодо забезпечення розгортання і забезпечення діяльності Збройних Сил України, а також контрдиверсійні задачі, несення комендантської служби, охорона об'єктів критичної інфраструктури та у взаємодії із органами Національної поліції тощо, участь у правоохоронній діяльності та присканні правопорушень (масові заворушення і хуліганство, мародерство тощо).

Зважаючи на це, добровольці виконують завдання у сферах які регулюються такими нормативно-правовими актами:

Законом України “Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України”;

Законом України “Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону”;

Законом України “Про критичну інфраструктуру”;

Статутами Збройних Сил України;

Положенням про добровольчі формування територіальних громад, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 №1449;

Порядком застосування членами добровольчих формувань територіальних громад особистої мисливської зброї, стрілецької зброї, інших видів озброєння та боєприпасів до них під час виконання завдань територіальної оборони, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 №1448;

Порядком перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 №1456 та іншими.

Розглянемо права, обов'язки та правила взаємодії добровольців територіальних громад із громадянами та правоохоронними органами під час несення ними комендантської служби на блок-постах, патрулювання, під час забезпечення дотримання паспортного режиму, комендантської години, огляду автотранспорту і обмеження руху громадян в зоні ведення бойових дій [34].

Так, комендантська служба – комплекс заходів, що організовуються і проводяться із метою підтримання загального порядку в районах розташування і дії військ, а також із метою регулювання руху і контролю за дотриманням військами заходів маскування.

Комендантська служба здійснюється на маршрутах пересування військ, в районах розташування військових підрозділів і пунктів управління військами, а також в районах ведення службово-бойових дій .

Зміст комендантської служби становить призначення військовою адміністрацією коменданта, визначення часу, протягом якого діють комендантська година та спеціальний режим світломаскування, визначення меж території їх запровадження, способів здійснення заходів щодо підтримання правопорядку, патрулювання, порядку руху залізничного, автомобільного, морського, річкового, повітряного транспорту, порядку створення, функціонування і місцезнаходження комендатури та її склад.

Об'єктами критичної інфраструктури є об'єкти інфраструктури, системи, їх частини та їх сукупність, які є важливими для економіки, національної безпеки та оборони, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам.

Охорона об'єктів критичної інфраструктури включає комплекс режимних, інженерних, інженерно-технічних та інших заходів (крім заходів із захисту інформації та кіберзахисту об'єктів критичної інформаційної інфраструктури), які організовуються і проводяться з метою запобігання

та/або недопущення чи припинення протиправних дій (актів несанкціонованого втручання) на об'єктах критичної інфраструктури.

Несанкціонованим втручанням, яке має бути припинене, є незаконні дії, що створили загрозу безпечному функціонуванню об'єкта критичної інфраструктури та призвели (можуть призвести) до одного або декількох з таких наслідків: порушили його безперервність і стійкість; створили реальні чи потенційні загрози для населення, суспільства, соціально-економічного стану, національної безпеки і оборони України.

В межах виконання бойового розпорядження (наказу командира) доброволець територіальної громади має право вимагати від особи пред'явлення нею документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України чи спеціальний статус особи, у таких випадках:

якщо особа має зовнішні ознаки, схожі на ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зниклої особи (орієнтування доводиться до відома командиром або службовою особою Національної поліції);

якщо існує достатньо підстав вважати, що особа вчинила або має намір вчинити правопорушення;

якщо особа перебуває на території чи об'єкті із спеціальним режимом;

якщо в особі є зброя, боєприпаси, наркотичні засоби та інші речі, обіг яких обмежений або заборонений або для зберігання, використання чи перевезення яких потрібен дозвіл, якщо встановити право на володіння такими речами іншим чином не можливо;

якщо особа перебуває в місці вчинення кримінального, адміністративного правопорушення або дорожньо-транспортної пригоди, іншої надзвичайної події;

якщо зовнішні ознаки особи чи транспортного засобу або дії особи дають достатні підстави вважати, що особа причетна до вчинення

правопорушення, транспортний засіб може бути знаряддям чи об'єктом вчинення правопорушення;

порушення особою відповідних заборон, введених на території, де запроваджено правовий режим воєнного стану (комендантська година, спеціальний режим світломаскування, контрольно-перепускний режим тощо).

У разі відсутності в особи документів, які підтверджують її особу, спеціальний статус або право, доброволець територіальної громади має право затримати таку особу для її негайної передачі органам Національної поліції України або військовій комендатурі.

На виконання бойового розпорядження (наказу командира) із метою здійснення огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів доброволець територіальної громади під час несення комендантської служби та патрулювання може проводити поверхневу перевірку.

Поверхнева перевірка проводиться шляхом візуального огляду особи, проведення по поверхні вбрання особи рукою, спеціальним приладом або засобом, візуального огляду речей, багажу, вантажів та/ або транспортного засобу (салону, багажника).

Доброволець для проведення поверхневої перевірки особи може зупиняти осіб та/ або оглядати їх, якщо існує достатньо підстав вважати, що особа має при собі речі, обіг яких заборонено чи обмежено або які становлять загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб.

Доброволець в межах виконання бойового розпорядження (наказу командира) має право проводити поверхневу перевірку речей, транспортних засобів, багажу та вантажу:

якщо існує достатньо підстав вважати, що у транспортному засобі перебуває правопорушник або особа, свобода якої обмежується в незаконний спосіб;

якщо існує достатньо підстав вважати, що у транспортному засобі перебувають речі, обіг яких заборонено чи обмежено або які становлять загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб;

якщо існує достатньо підстав вважати, що речі, багаж, вантажі або транспортний засіб є знаряддям вчинення правопорушення та/ або вони перебувають в тому місці, де може бути скоєно кримінальне правопорушення, для запобігання якого необхідно провести поверхневу перевірку.

Доброволець територіальної громади під час проведення поверхневої перевірки транспортного засобу має право вимагати відкриття кришки багажника та/або двері салону.

Під час поверхневої перевірки речей або транспортного засобу особа повинна самостійно показати вміст особистих речей чи транспортного засобу.

Під час несення комендантської служби в межах виконання бойового розпорядження (наказу командира) доброволець територіальної громади має право зупиняти транспортні засоби в разі:

порушення водієм Правил дорожнього руху;

якщо є очевидні ознаки, що свідчать про технічну несправність транспортного засобу;

якщо є інформація, що свідчить про причетність водія або пасажирів транспортного засобу до вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, або якщо є інформація, що свідчить про те, що транспортний засіб чи вантаж можуть бути об'єктом чи знаряддям учинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення;

якщо транспортний засіб перебуває в розшуку;

необхідності здійснення опитування водія чи пасажирів про обставини вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, свідками якого вони є або могли бути;

необхідності залучення водія транспортного засобу до надання допомоги іншим учасникам дорожнього руху або поліцейським або як свідка під час оформлення протоколів про адміністративні правопорушення чи матеріалів дорожньо-транспортних пригод;

необхідності обмеження чи заборони руху транспортних засобів;

якщо спосіб закріплення вантажу на транспортному засобі створює небезпеку для інших учасників дорожнього руху;

порушення порядку визначення і використання на транспортному засобі спеціальних світлових або звукових сигнальних пристроїв;

проїзду транспортних засобів через блокпости та контрольні пункти в'їзду-виїзду.

Розглянемо також права, обов'язки та правила взаємодії добровольців територіальних громад із контролюючими і правоохоронними органами під час охорони об'єктів критичної інфраструктури.

Важливим при організації охорони об'єктів критичної інфраструктури є налагодження комунікації і взаємодії із адміністрацією (керівництвом) об'єкта (підприємства, установи, організації), службою його безпеки (за наявності) та іншими органами та посадовими особами, які здійснюють його охорону (знання контактів керівника, відповідальної за безпеку особи, чергової частини, старшого варту охорони тощо).

Допуск на об'єкт представників контролюючих органів (наприклад, податкова служба, екологічна інспекція, будівельний нагляд, охорона праці тощо) та службових осіб правоохоронних органів (слідчі, прокурори, детективи, оперативні працівники) із слідчими або процесуальними діями, що не носять раптового характеру (вручення документів, повісток, запитів,

опитування працівників, тимчасовий доступ до речей і документів, огляд тощо), здійснюється в загальному порядку в робочий час згідно із встановленим на об'єкті контрольно-перепускним режимом та іншими правилами безпеки (режиму).

У разі раптової слідчої дії (обшук, переслідування і затримання особи) доброволець територіальної громади, який здійснює охорону об'єкту, зобов'язаний:

зберігати спокій, бути ввічливим і коректним, максимально уважним при поводженні зі зброєю та у питаннях її можливого застосування;

негайно повідомити про прибуття на об'єкт працівників правоохоронного органу представника охоронюваного підприємства, установи організації та свого безпосереднього командира (старшого наряду, варту тощо, командира підрозділу, добровольчого формування по можливості);

до моменту прибуття указаних вище осіб по можливості обмежити (не допускати) доступ працівників правоохоронних органів на об'єкт;

у разі неможливості обмежити доступ на об'єкт під загрозою застосування сили (зброї) із боку відвідувачів ознайомитися із їхніми службовими посвідченнями, переписати їхні дані або сфотографувати, ознайомитися із підставами для проведення слідчої дії (постанова слідчого, прокурора, ухвала слідчого судді або суду в оригіналі, тобто із “живим” підписом та печаткою). Перевірити наступні реквізити документу: дата, строк дії, найменування органу та службової особи, яка його видала, адреса і найменування об'єкту, на доступ до якого надано дозвіл, перелік осіб, які будуть проводити обшук (мають право на доступ до об'єкту);

осіб, що не зазначені у відповідному документі (крім понятих та спеціаліста, що здійснює відеофіксацію), на об'єкт не допускати (найчастіше це оперативні працівники, які супроводжують слідчого або прокурора);

під час проведення слідчої дії перебувати разом із відвідувачами, не допускати їхнього самовільного і безконтрольного переміщенні по об'єкту, “розбрідання” по кімнатах, приміщеннях тощо;

в разі здійснення відеофіксації при наявності зауважень стосовно законності дій присутніх висловлювати їх.

Добровольців територіальних громад слід відрізняти від військовослужбовців територіальної оборони як виду військ ЗСУ, таких же військ, як наприклад, Сили спецоперацій або Сухопутні війська.

Відмінність полягає, в першу чергу, у матеріальному забезпеченні (відсутність оплати по контракту, речового забезпечення), а також у тому, що навчання і виконання завдань служби членами добровольчих формувань здійснюється виключно на добровільній основі. Добровольці територіальних громад до складу ЗСУ не входять. Член добровольчого формування може розірвати контракт у будь-який момент, написавши заяву, навіть під час воєнного стану, на відміну від військовослужбовця Сил ТрО.

На добровольців територіальних громад поширюється обов'язок проходження військової служби за призовом під час мобілізації (членство у добровольчому формуванні не звільняє він такого обов'язку).

У межах завдань територіальної оборони ДФТГ можуть провадити наступну діяльність:

своєчасно реагувати та вживати необхідних заходів для оборони території та захисту населення на визначеній місцевості;

брати участь у посиленні охорони та захисті державного кордону у порядку, визначеному Законом України “Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону”;

брати участь у захисті населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, ліквідації наслідків ведення воєнних (бойових) дій;

брати участь у забезпеченні умов для безпечного функціонування органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування та органів військового управління;

брати участь в охороні та обороні важливих об'єктів і комунікацій, інших критично важливих об'єктів інфраструктури та об'єктів підвищеної небезпеки, порушення функціонування та виведення з ладу яких становлять загрозу для життєдіяльності населення;

брати участь у забезпеченні умов для стратегічного (оперативного) розгортання військ (сил) або їх перегрупування;

брати участь у здійсненні заходів щодо тимчасової заборони або обмеження руху транспортних засобів і пішоходів поблизу та в межах зон/районів надзвичайних ситуацій та/ або ведення воєнних (бойових) дій разом з Національною поліцією;

брати участь у забезпеченні заходів громадської безпеки і порядку в населених пунктах разом з Національною поліцією;

брати участь у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану в разі його введення на всій території України або в окремих її місцевостях (комендантська година, режим світломаскування, заборона в'їзду та виїзду із визначених територій, перевірка документів, огляд речей і автотранспорту, заборона зібрань тощо);

брати участь у боротьбі з диверсійно-розвідувальними силами, іншими збройними формуваннями агресора (противника) та не передбаченими законами України воєнізованими або збройними формуваннями.

Під час виконання завдань територіальної оборони доброволець **має право:**

вимагати припинення правопорушення, а у разі відмови його припинити – вживати ефективних заходів для його припинення (присікання);

затримувати осіб, які вчинили правопорушення, та в найкоротший строк передавати їх службовим особам Національної поліції або військової комендатури (військової адміністрації або військового командування);

в межах бойового розпорядження (наказу командира) перевіряти дотримання комендантської години, спеціального режиму світломаскування, спеціального режиму в'їзду і виїзду із певних територій, обмежувати пересування на них та/ або рух транспорту;

в межах бойового розпорядження (наказу командира) або у взаємодії із органами Національної поліції брати участь у перевірці документів, огляді речей, транспортних засобів, багажу і вантажів, службових приміщень і житла громадян;

відповідно до закону використовувати під час виконання завдань територіальної оборони штатну, а також особисту мисливську, спортивну та нагородну зброю.

Із метою та під час виконання завдань тероборони доброволець **зобов'язаний:**

неухильно дотримуватись вимог чинного законодавства України, приписів статутів Збройних Сил України, змісту бойових розпоряджень та наказів командирів;

систематично та наполегливо підвищувати рівень знань та навичок, необхідних для виконання завдань територіальної оборони;

бути охайним, дисциплінованим, ввічливим і доброзичливим у спілкуванні із громадянами та іншими добровольцями територіальної оборони, військовослужбовцями Збройних Сил України, правоохоронних органів та інших створених відповідно до закону військових формувань, із службовими особами органів державної влади та місцевого самоврядування;

брати участь у підготовці громадян до національного спротиву;

застосовувати зброю виключно у випадках, коли таке застосування є неминучим, виправданим із військової точки зору, пропорційним тій небезпеці, яка була відвернута, та шкоді, яка була нею завдана.

На добровольців територіальних громад під час виконання ними завдань територіальної оборони (несення служби) поширюють свою дію Статути ЗСУ, а саме Статут Внутрішньої служби ЗСУ, Дисциплінарний Статут ЗСУ, у тому числі дисциплінарні стягнення, Статут гарнізонної та вартової служб ЗСУ.

Добровольцю територіальної оборони слід пам'ятати, що його головним завданням є допомога громадянам та їхній захист, а не створення громадянам додаткових обмежень порівняно із існуючими заходами правового режиму воєнного стану.

1.2. Відповідальність учасників добровольчих формувань територіальних громад як суб'єктів вчинення кримінальних правопорушень

То ж яка відповідальність добровольців територіальних громад настає за вчинені під час виконання завдань територіальної оборони правопорушення.

Із огляду на поширення на добровольців територіальних громад дії статутів ЗСУ під час виконання ними завдань територіальної оборони, на їхнє оперативне підпорядкування командуванню підрозділів Сил ТрО в умовах воєнного стану, на можливість їхнього використання в зоні ведення бойових дій та на спорідненість понять “воєнізований підрозділ” та “військове формування, утворене відповідно до законів України”, яке вживане в ч. 2 ст. 401 ККУ, можна прийти до висновку, що добровольці територіальних громад можуть бути визнані суб'єктами військових кримінальних правопорушень (кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби) та за наявності для того підстав можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за наступні кримінальні правопорушення (злочини):

Стаття 402. Непокора

Стаття 403. Невиконання наказу

Стаття 404. Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків

Стаття 405. Погроза або насильство щодо начальника

Стаття 407. Самовільне залишення військової частини або місця служби

Стаття 408. Дезертирство

Стаття 410. Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого

військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем

Стаття 411. Умисне знищення або пошкодження військового майна

Стаття 412. Необережне знищення або пошкодження військового майна

Стаття 413. Втрата військового майна

Стаття 414. Порушення правил поводження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення

Стаття 418. Порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання

Стаття 422. Розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості

Стаття 425. Недбале ставлення до військової служби

Стаття 426-1. Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень

Стаття 427. Здача або залишення ворогові засобів ведення війни

Стаття 429. Самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю

Стаття 430. Добровільна здача в полон

Стаття 432. Мародерство

Стаття 433. Насильство над населенням у районі воєнних дій

Стаття 434. Погане поводження з військовополоненими

Крім того, слід урахувати, що доброволець територіальної громади може бути визнаний особою, яка в силу закону, керівної або адміністративно-господарської посади у добровольчому формуванні або за спеціальним дорученням виконує організаційно-розпорядчі та/ або адміністративно-господарські функції, а отже є службовою особою, і за наявності для того підстав може бути притягнута до відповідальності за наступні кримінальні правопорушення (злочини):

Стаття 364. Зловживання владою або службовим становищем

Стаття 366. Службове підроблення

Стаття 367. Службова недбалість

Стаття 368. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою

Стаття 369-2. Зловживання впливом

Поняття необхідної оборони, крайньої необхідності та затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, захисту Вітчизни від збройної агресії, кримінальна відповідальність за перевищення їхніх меж

Обставинами, які відключають кримінальну протиправність діяння і відповідальність добровольця територіальної громади, є необхідна оборона (ст.ст. 36, 37 ККУ), затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення (ст. 38 ККУ), крайня необхідність (ст. 39 ККУ), виконання наказу або розпорядження (ст. 41 ККУ), а також виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України (ст. 431 ККУ).

Необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони.

Кожна особа має право на необхідну оборону незалежно від можливості уникнути суспільно небезпечного посягання або звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади.

Перевищенням меж необхідної оборони визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту. Перевищення меж необхідної оборони тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у статтях 118 та 124 ККУ.

Не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає.

Не визнаються кримінально протиправними дії потерпілого та інших осіб безпосередньо після вчинення посягання, спрямовані на затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, і доставлення її відповідним органам влади, якщо при цьому не було допущено перевищення заходів, необхідних для затримання такої особи.

Перевищенням заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, визнається умисне заподіяння особі, що вчинила кримінальне правопорушення, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обставині затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, має наслідком відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у статтях 118 та 124 ККУ.

Не є кримінальним правопорушенням заподіяння шкоди правоохоронним інтересам у стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в даній обставині не можна було усунути іншими засобами і якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності.

Перевищенням меж крайньої необхідності є умисне заподіяння шкоди правоохоронним інтересам, якщо така шкода є більш значною, ніж відвернена шкода.

Дія або бездіяльність особи, що заподіяла шкоду правоохоронним інтересам, визнається правомірною, якщо вона була вчинена з метою виконання законного наказу або розпорядження.

Наказ або розпорядження є законними, якщо вони віддані відповідною особою в належному порядку та в межах її повноважень і за змістом не суперечать чинному законодавству та не пов'язані з порушенням конституційних прав та свобод людини і громадянина.

Не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка відмовилася виконувати явно кримінально протиправний наказ або розпорядження.

Особа, що виконала явно кримінально протиправний наказ або розпорядження, за діяння, вчинені з метою виконання такого наказу або розпорядження, підлягає кримінальній відповідальності на загальних підставах.

Якщо особа не усвідомлювала і не могла усвідомлювати кримінально протиправного характеру наказу чи розпорядження, то за діяння, вчинене з метою виконання такого наказу чи розпорядження, відповідальності підлягає тільки особа, що віддала кримінально протиправний наказ чи розпорядження.

Не є кримінальним правопорушенням діяння (дія або бездіяльність), вчинене в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту та спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії РФ або агресії іншої країни, якщо це заподіяло шкоду життю або здоров'ю особи, яка здійснює таку агресію, або заподіяло шкоду правоохоронним інтересам, за відсутності ознак катування чи застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інших порушень законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Кожна особа має право на захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України незалежно від можливості уникнення зіткнення, заподіяння шкоди або звернення за допомогою до інших осіб чи органів державної влади, Збройних Сил України.

Особа не підлягає кримінальній відповідальності за застосування зброї (озброєння), бойових припасів або вибухових речовин проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, та за пошкодження чи знищення у зв'язку з цим майна.

Не вважається виконанням обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України діяння (дія або бездіяльність), спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії РФ або агресії іншої країни, яке явно не відповідає небезпечності агресії або обставинці відсічі та стримування, не було необхідним для досягнення значної суспільно корисної мети у конкретній ситуації та створило загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи настання інших надзвичайних подій більшого масштабу.

1.3. Законодавче врегулювання діяльності учасників добровольчих формувань територіальних громад під час відсічі повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну

3 травня 2022 року Парламент ухвалив Закон «Про внесення змін до Закону України "Про основи національного спротиву" щодо надання можливості територіальній обороні виконувати завдання в районах ведення воєнних (бойових) дій». 10 червня новий Закон, який отримав номер № 2237-ІХ, підписано (далі – Закон 2237). Через день його опублікували, а вже 12 червня Закон набрав чинності [32-35].

Під час розгляду проблеми готовності до змін неодмінно постає питання контрактів добровольців.

Типова форма контракту добровольця територіальної оборони встановлена ще 07.03.2022 наказом МОУ № 84. Від моменту її затвердження жодних змін до неї не вносилося.

Досі, типова форма контракту відображає положення законодавства, які діяли до прийняття Закону 2237. З-поміж іншого вказується наступне формулювання: «Доброволець ознайомився із законами та іншими нормативно-правовими актами України щодо національного спротиву, ДФТГ, територіальної оборони і добровільно бере на себе зобов'язання виконувати завдання територіальної оборони в межах відповідної територіальної громади протягом строку дії контракту, відповідно до вимог, визначених Законом України «Про основи національного спротиву».

Форма контракту наведена додатку А.

Отже, контракт все ще орієнтований на функціонування ДФТГ в межах відповідних територіальних громад. Формально добровольці за такими контрактами не зобов'язувались виконувати завдання поза межами своїх громад. Разом з тим змін зазнав і Закон.

Таким чином, до внесення змін в типову форму контракту залучення

добровольців до здійснення завдань поза межами їх територіальної громади варто проводити за погодженням із таким добровольцем, яке бажано фіксувати документально.

Тут же постає питання, чи може доброволець відмовитися їхати в «гарячу точку». Теоретично – так. Член ДФТГ може достроково з власної ініціативи розірвати контракт добровольця шляхом подання відповідної заяви. За умови її подання повноваження члена ДФТГ припиняються з моменту прийняття рішення командира добровольчого формування. На практиці ні строк, ні процедура прийняття такого рішення не встановлені нормативно, що потенційно може призвести до відкладення прийняття такого рішення. Однак, зважаючи на те, що йдеться все ж таки про добровольців, ймовірно, будь-які спірні ситуації вирішуватимуться шляхом переговорів та компромісів.

Разом з тим, зважаючи на поточну редакцію контракту, відмова від перенаправлення або закріплення за ДФТГ у зоні бойових дій формально не вважатиметься порушенням умов контракту, а відтак не стане самостійною підставою для його розірвання. Водночас відмова добровольця може бути розтлумачена командуванням як порушення присяги добровольця, що вже стає підставою для розірвання контракту з ініціативи командира. Неврегульованість та неоднозначність ситуації, а також велика варіативність можливих додаткових факторів для прийняття рішення, знову ж таки, роблять доцільним вирішення будь-яких спорів у процесі переговорів.

Від початку війни поняття ДФТГ набуло активного використання.

Є багато інформації на пояснення його значення та відмінностей між ДФТГ та ТрО.

Закон 2237 дещо трансформував це поняття. Наразі під ним розуміють воєнізований підрозділ, сформований на добровільній основі з громадян України, які проживають у межах території відповідної територіальної громади, який призначений для участі у підготовці та виконанні завдань територіальної оборони. Запропоноване визначення є аналогічним до

попереднього за винятком критерію «виконання завдань територіальної оборони в межах території відповідної територіальної громади», який законодавець прибрав.

Незначна зміна у термінології не випадкова, а має свій розвиток у встановленні можливості залучати відповідні підрозділи до виконання завдань у зоні бойових дій поза межами власних територіальних громад. Відтепер ДФТГ офіційно можуть направляти на такі завдання.

Також на новий лад описано основне завдання територіальної оборони. Якщо раніше завданням № 1 для територіальної оборони було зафіксовано «своєчасне реагування та вжиття необхідних заходів щодо оборони території та захисту населення на визначеній місцевості до моменту розгортання в межах такої території угруповання військ (сил) або/чи угруповання об'єднаних сил, призначених для ведення воєнних (бойових) дій з відсічі збройної агресії проти України», то зараз законодавець прибрав все після слів «на визначеній місцевості».

Юридично це означає, що територіальна оборона більше не виконує субсидіарних функцій з оборони та захисту. Відтепер роль територіальної оборони є подібною до ролі українського війська. Фактично зміна означає, що підрозділи тероборони (як Сили ТрО, так і ДФТГ) стають повноцінними бойовими одиницями, які здатні самостійно виконувати поставлені бойові завдання.

Водночас статус територіальної оборони хоч і наближений, проте не тотожний статусу ЗСУ. Є відмінності у меті:

для ЗСУ – оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності;

для територіальної оборони – підвищення обороноздатності держави, надання обороні України всеохоплюючого характеру, сприяння забезпеченню готовності громадян України до національного спротиву,

Відмінності є й у поставлених законодавством завданнях, які закріплені в ч. 1 ст. 3 Закону України «Про основи національного спротиву»

та ст. 1 Закону України «Про Збройні Сили України» відповідно.

Як бачимо, основна – оборонна функція притаманна обом інституціям. Цьому сприяв і Закон 2237. Натомість додаткові функції залишаються незмінними і мають різне спрямування: територіальна оборона виконує переважно адміністративні завдання (інформування населення, підготовка громадян до національного спротиву, забезпечення умов для розгортання військ), тоді як ЗСУ більше націлені на підтримку основного свого призначення (виконання спеціальних операцій (розвідувальних, інформаційно-психологічних), надання військової допомоги іншим державам).

У абзаці 4 ч. 2 ст. 8 Закону «Про основи національного спротиву» встановлено, що діяльність ДФТГ здійснюється під безпосереднім керівництвом і контролем командира військової частини Сил територіальної оборони ЗСУ за територіальним принципом.

Закон 2237 встановлює перехід ДФТГ в оперативне підпорядкування командирів відповідних військових частин Сил територіальної оборони ЗСУ у разі введення в Україні або в окремих її місцевостях воєнного стану.

Після законодавчого доповнення не встановлено нового суб'єкта підпорядкування ДФТГ, натомість визначено його «оперативність». Законодавець не надає жодних критеріїв оцінки «оперативності». Проте, ймовірно, йдеться про нову «обмеженість» такого підпорядкування.

За новим Законом, якщо ДФТГ вибуває з території своєї постійної дислокації та прибуває до окремих місцевостей у разі розгортання в межах таких місцевостей угруповання військ (сил) або/чи угруповання об'єднаних сил, призначених для ведення воєнних (бойових) дій з відсічі збройній агресії проти України, такі ДФТГ відповідно до рішення Головнокомандувача ЗСУ можуть передаватися в підпорядкування командувачу (командиру) відповідного угруповання військ (сил) або/чи угруповання об'єднаних сил.

У ситуації, коли управління не стає, а змінюється залежно від дислокації підрозділу, а також враховуючи те, що члени ДФТГ не мають

статусу військовослужбовців, подібне підпорядкування можна назвати оперативним. **Тут варто відзначити, що підпорядкування при скасуванні дії планів територіальної оборони у разі розгортання угруповання військ (сил) або/чи угруповання об'єднаних сил, призначених для ведення воєнних (бойових) дій з відсічі збройній агресії проти України, також матиме характер оперативного, хоча це і не зафіксовано в новому Законі.**

Встановлено механізм залучення ДФТГ до виконання завдань у зоні бойових дій. Законодавець подбав і про процедури. У цьому разі до процедури найбільше уваги, адже саме вона дозволяє застосовувати ДФТГ в зонах бойових дій поза межами відповідних територіальних громад.

Нова норма абзацу 6 ч. 2 ст. 8 Закону передбачає наступне: **на час дії воєнного стану** за рішенням Головнокомандувача ЗСУ добровольчі формування територіальних громад повністю або частково можуть залучатися до виконання завдань територіальної оборони поза межами визначеної зони територіальної оборони, а також направлятися до районів ведення воєнних (бойових) дій.

На що слід звернути увагу то це на те, що мова лише про воєнний стан. Тут не до кінця зрозуміло, як вирішуватиметься питання, якщо воєнний стан буде встановлено в окремих місцевостях, а ДФТГ знаходитиметься поза їх межами. Зараз, поки воєнний стан оголошено по всій території України, питання неактуальне, проте у разі зміни ситуації варто очікувати додаткових роз'яснень.

Майже повністю дублюється норма у ч. 2 ст. 20 Закону: з метою нарощування сил і засобів для стабілізації обстановки, а також у випадку визначення відповідної зони територіальної оборони районом ведення воєнних (бойових) дій, військові частини Сил ТрО та ДФТГ за рішенням Головнокомандувача ЗСУ можуть залучатися до виконання завдань територіальної оборони поза межами своєї зони територіальної оборони та в районах ведення воєнних (бойових) дій. Єдина відмінність тут – визначення мети, яка досить подібна до загальної мети територіальної оборони.

Як зазначалося в розділі 1.1. ДФТГ становлять військово-цивільну складову територіальної оборони, що означає, що добровольці територіальних громад не є військовослужбовцями ЗСУ, однак є членами воєнізованого підрозділу, на яке законом і командуванням Сил ТрО покладається ряд надважливих завдань щодо забезпечення розгортання і забезпечення діяльності ЗСУ, а також контрдиверсійні задачі, несення комендантської служби, охорона об'єктів критичної інфраструктури та у взаємодії із органами Національної поліції тощо, участь у правоохоронній діяльності та прискіканні правопорушень (масові заворушення і хуліганство, мародерство тощо).

Доброволець Сил ТрО - громадянин України або іноземець чи особа без громадянства, який перебуває в Україні на законних підставах впродовж останніх п'яти років та на добровільній основі зарахований до проходження служби у складі добровольчого формування Сил ТрО [2].

Ще раніше законодавець надав членам ДФТГ низку важливих гарантій. Зокрема, під час їхньої участі у заходах з підготовки ДФТГ, а також виконання ними завдань територіальної оборони, на них поширюються гарантії соціального і правового захисту, передбачені Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Крім того, на членів ДФТГ, які беруть участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією рф проти України, поширюються гарантії соціального захисту, передбачені Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

Це означає, що у разі виконання завдань у зоні бойових дій члени ДФТГ отримують ті ж самі гарантії, що і військовослужбовці ЗСУ, в тому числі у разі поранення або загибелі.

Разом з тим, як відомо, членство в ДФТГ не звільняє від обов'язку проходження строкової військової служби, військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, військової служби за призовом осіб

офіцерського складу, військової служби за призовом осіб із числа резервістів в особливий період. Відтепер тут можуть виникати певні проблеми, адже у разі призову члена ДФТГ, який виконує завдання у зоні бойових дій:

по-перше, саме ДФТГ як підрозділ втрачає свою бойову одиницю та зазнає певного послаблення, що в подальшому доведеться враховувати при плануванні оборони;

по-друге, призваний член ДФТГ, який вже пройшов навчання і злагодження в межах свого ДФТГ, буде вимушений пройти їх повторно вже у складі ЗСУ.

Зважаючи на це, доцільно було б передбачити тимчасове звільнення від мобілізації для членів ДФТГ на період виконання ними завдань у зоні бойових дій.

Закон 2237 не обмежується питаннями залучення ДФТГ до участі у активних бойових діях. З-поміж іншого, внесено й низку змін до загальних питань діяльності територіальної оборони. Одна з них полягає в тому, що територіальна оборона відтепер уповноважена брати участь у наданні населенню правових послуг у порядку, передбаченому Законом України «Про безоплатну правничу допомогу».

Щодо видів допомоги, то, йдеться передусім про первинну правову допомогу – інформування особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Така допомога стане в пригоді цивільним особам, які так чи інакше постраждали від бойових дій. Тут і фіксування завданих збитків, і допомога у складенні відповідних заяв і скарг.

Висновки по розділу

У законодавстві відсутні чіткі визначення переліку прав та обов'язків для учасників ДФТГ.

Законодавством не конкретизовано розподіл повноважень учасників ДФТГ в мирний час і в умовах воєнного стану.

В типовій формі контракту відсутня можливість залучення добровольців до здійснення завдань поза межами їх територіальної громади.

Не врегульоване законодавством питання звільнення від мобілізації для членів ДФТГ на період виконання ними завдань у зоні бойових дій.

Із огляду на поширення на добровольців територіальних громад дії статутів ЗСУ під час виконання ними завдань територіальної оборони, на їхнє оперативне підпорядкування командуванню підрозділів Сил ТрО в умовах воєнного стану, на можливість їхнього використання в зоні ведення бойових дій та на спорідненість понять “воєнізований підрозділ” та “військове формування, утворене відповідно до законів України”, яке вживане в ч. 2 ст. 401 ККУ, можна прийти до висновку, що добровольці територіальних громад можуть бути визнані суб'єктами військових кримінальних правопорушень (кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби) та за наявності для того підстав можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення.

РОЗДІЛ 2

**ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ
АКТІВ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ УЧАСНИКІВ
ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД, ПІД
ЧАС ВІДСІЧІ ПОВНОМАСШТАБНОГО
ВТОРГНЕННЯ РФ В УКРАЇНУ**

2.1. Особливості забезпечення учасників добровольчих формувань територіальних громад та надання їм статусу учасника бойових дій

Під час виконання завдань територіальної оборони на добровольців територіальних громад поширюються всі соціальні та правові гарантії для військовослужбовців, що встановлено ч. 2 ст. 24 Закону “Про основи національного спротиву”, а також п. 4 ч. 1 ст. 3 Закону “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”.

Стаття 9 Закону “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” установлює, що держава гарантує військовослужбовцям достатнє матеріальне, грошове та інші види забезпечення. Отже добровольці територіальних громад під час виконання завдань територіальної оборони також повинні мати грошове забезпечення.

Однак на практиці члени добровольчих формувань, які залучаються до виконання завдань територіальної оборони, **жодного грошового забезпечення не отримують, крім випадків їхнього фінансування за рахунок місцевих бюджетів (бюджетів місцевих рад).**

Забезпечення матеріально-технічними засобами та фінансування діяльності добровольчих формувань здійснюються за рахунок і в межах коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів (в першу чергу) та інших ресурсних можливостей територіальних громад (місцевих рад), а також з інших джерел, не заборонених законодавством.

Виконання завдань територіальної оборони є виконання державного або громадського обов'язку в розумінні ч. 3 ст. 119 Кодексу законів про

працю України, а тому за членами добровольчих формувань на час виконання ними обов'язків територіальної оборони зберігається місце роботи та середній заробіток. Про це також прямо вказано у формі контракту із добровольцем, який затвердженій наказом МОУ №84 від 07.03.2022.

Наприклад, Управління Держпраці в Черкаській області в даному випадку пропонує виходити з рівня залученості працівника до територіальної оборони, тож роботодавцю не обов'язково видавати наказ про увільнення від виконання роботи за трудовим договором. За потреби працівник може виконувати завдання тероборони за відповідним розпорядженням (наказом) командира Сил ТрО ЗС України і лише на цей час звільнятися від виконання трудових обов'язків.

Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, що регулюють питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України, та надання їм соціальних гарантій” від 15.03.2022 № 2121-IX (далі – Закон 2121) вносить зміни до Закону “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”, надаючи статус учасника бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни добровольцям територіальних громад, які брали безпосередню участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави внаслідок військової агресії рф.

В той же час порядок надання статусу учасника бойових дій добровольцям визначається Кабінетом Міністрів України.

Постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2022 року № 1193 внесено зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 № 413, якою затверджено порядок надання та позбавлення статусу учасника бойових дій.

Назву постанови доповнено: «у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією рф проти України». А це значить, що дія цієї постанови

тепер розповсюджується на всіх Захисників та Захисниць, а не тільки тих, хто приймав участь в бойових діях на території Луганської та Донецької областей.

Також нові зміни торкнулись і добровольців. Зокрема до переліку осіб, які мають право на отримання статусу учасників бойових дій внесено добровольців Сил ТрО, які брали безпосередню участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією РФ проти України, за умови виконання ними особисто або у складі військової частини (органу, підрозділу), установи та закладу бойових (службових) завдань, проведення розвідувальних заходів, зокрема які отримали поранення, контузії, каліцтва.

Підставою для надання особам, які брали участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією РФ проти України, статусу учасника бойових дій є не менш як один з таких документів:

- витяги (копії) бойових донесень;

- витяги журналів бойових дій (оперативних завдань, ведення оперативної обстановки);

- витяги вахтових журналів;

- витяги польотних листів;

- витяги з матеріалів спеціальних (службових) розслідувань за фактами отримання поранень, контузій, каліцтв.

До зазначених документів особи за власним бажанням можуть додавати інші документи, які містять докази та підтверджують факт виконання ними особисто або у складі військової частини (органу, підрозділу), установи та закладу бойових (службових) завдань.

Після того, як Верховна Рада України у січні 2023 року внесла зміни до закону “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”, з'явилася можливість отримати статус учасника бойових дій для добровольців, які захищали державу у період з 24 лютого по 25 березня 2022 року і брали участь у бойових діях як самотійно, так й у складі

добровольчого формування у взаємодії із ЗСУ, МВС, ДПСУ, СБУ тощо.

У законодавстві немає норми для отримання статусу УБД людям, які після 25 березня 2022 року добровільно беруть участь в бойових діях.

До сімей загиблих Захисників і Захисниць України також належать сім'ї осіб, які входили до складу ДФТГ і брали безпосередню участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України у зв'язку з військовою агресією рф, та загинули (пропали безвісти), померли внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі.

Зміни до Закону “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” щодо одноразової грошової допомоги не було внесено. Однак таке право в добровольців територіальних громад є, оскільки під час виконання обов'язків територіальної оборони на них поширюється дія Закону “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”, зокрема, ст. 16, якою визначене право на допомогу. До того ж, ці категорії мають право на відповідні правові статуси, які гарантують отримання допомоги. Так, у ст.ст. 13 та 15 Закону “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” визначено пільги для осіб з інвалідністю внаслідок війни і членів сімей загиблих Захисників України, зокрема і право на одноразову грошову допомогу.

20 травня 2022 року постановою № 605 Кабінет Міністрів України надав право на одноразову грошову допомогу відповідно до постанови від 29.04.2016 № 336 членам ДФТГ у разі отримання ними інвалідності внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час участі в заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією рф проти України, безпосередньо в районах та в період здійснення зазначених заходів. Таке ж право мають їхні члени сімей у разі загибелі (смерті) добровольця територіальної оборони за вказаних обставин.

Закон № 2121 також надав гарантії для членів добровольчих формувань у сфері пенсійного забезпечення. Так, добровольці територіальних громад, яким надано статус учасника бойових дій, мають право на дострокове призначення пенсії після досягнення чоловіками 55 років, жінками – 50 років, та за наявності страхового стажу не менше 25 років у чоловіків і не менше 20 – у жінок.

Також закон поширив на членів ДФТГ, які стали особами з інвалідністю внаслідок війни, і членів сімей осіб, які входили до складу добровольчих формувань та загинули під час виконання ними завдань, необхідних для забезпечення оборони, умови, норми і порядок пенсійного забезпечення, установлені для військовослужбовців строкової служби та членів їхніх сімей.

2.2. Особливості застосування членами ДФТГ стрілецької зброї та інших видів озброєння під час виконання ними завдань територіальної оборони

Конституцією України визначається, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України і справою всього Українського народу.

ККУ у статті 431 визначено, що не є кримінальним правопорушенням (злочином) діяння, що спрямовані на відсіч та стримування збройної агресії РФ. Не підлягають кримінальній відповідальності за застосування зброї (озброєння), бойових припасів або вибухових речовин проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, та за пошкодження чи знищення у зв'язку з цим майна.

Кожна особа має право на захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України незалежно від можливості уникнення зіткнення, заподіяння шкоди або звернення за допомогою до інших осіб чи органів державної влади, ЗСУ.

Відповідно до Закону України "Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України" у період дії воєнного стану громадяни України можуть брати участь у відсічі та стримуванні збройної агресії РФ та/або інших держав, застосовуючи отриману ними на законних підставах вогнепальну зброю армійського зразку, власну нагородну зброю, спортивну зброю, мисливську нарізну, гладкоствольну чи комбіновану зброю та бойові припаси до неї, та не несуть відповідальності за заподіяну при цьому агресору шкоду.

Під бойовою обстановкою слід розуміти обстановку наступального, оборонного чи іншого загальновійськового, танкового, протиповітряного, повітряного, морського тощо бою, тобто безпосереднього застосування військової зброї і техніки стосовно військового супротивника або військовим супротивником. Обстановка бою, в якому бере участь військове з'єднання, частина (корабель) або підрозділ, розпочинається і закінчується з наказу про

вступ у бій (припинення бою) або з фактичного початку (завершення) бою (примітка до ст. 402 ККУ).

Отже, кожний доброволець територіальної громади може і зобов'язаний ефективно, в т.ч. летально, тобто із метою знищення ворога, діяти доступною йому зброєю в бою (в бойовій обстановці), а також поза бойової обстановки в разі, якщо ціль може бути однозначно ідентифікована ним як озброєний військовослужбовець рф або терорист т.з. “ДНР”, “ЛНР”, який на території України використовує зброю або виявляє намір її використати.

При поводженні із полоненими та особами, які виявляють намір здатися в полон, слід поводитись виходячи із норм міжнародного гуманітарного права та уникати заподіяння їм шкоди, в т.ч. зброєю.

Необхідно пам'ятати, що до завдань територіальної оборони, крім безпосередньої протидії ворогові у бою, відноситься ряд не менш важливих обов'язків по забезпеченню ведення бойових дій ЗСУ, що можуть виконуватися поза зоною бойових дій (в тилу і не в бойовій обстановці), наприклад, комендантська служба на блок-постах (забезпечення обмеження руху цивільних осіб і контрольно-перепускного режиму), охорона об'єктів критичної інфраструктури, забезпечення громадського порядку і прискання правопорушень, участь у контрдиверсійних заходах, в ліквідації наслідків обстрілів і аварій тощо, де застосування зброї має свої особливості і покладає на добровольця територіальної громади додаткову відповідальність і обов'язки щодо дотримання безпеки цивільних осіб.

Відповідно до Порядку застосування членами добровольчих формувань територіальних громад особистої мисливської зброї, стрілецької зброї, інших видів озброєння та боєприпасів до них під час виконання завдань територіальної оборони, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1448, застосовуючи зброю добровольці територіальної громади повинні керуватися такими основними правилами:

неминуності, тобто зброя застосовується добровольцем виключно у разі, коли це є абсолютно очевидним та необхідним, і у жодний інший спосіб захистити себе або виконати завдання служби не видається можливим;

зброя може бути застосована для індивідуальної самооборони, захисту інших, в т.ч. цивільних осіб, охоронюваних об'єктів, прискання правопорушень (наприклад, мародерство, громадські заворушення, розбійні напади, затримання коригувальників, диверсантів тощо) або прискання дій осіб, які перешкоджають діяльності територіальної оборони (наприклад, псування систем інженерного захисту, майна блок-посту, блокування бійця тощо);

летальне застосування зброї, тобто заподіяння цілі смертельного ураження або такого, що вірогідно може заподіяти смерть, можливе виключно із метою самооборони від озброєної цілі або групи осіб, які вчиняють напад, тобто раптові очевидно насильницькі і небезпечні для життя і здоров'я дії відносно бійця або іншої особи;

військової необхідності, тобто застосування добровольцем вогнепальної зброї здійснюється виключно в разі, коли в інший спосіб реалізувати право на самооборону та/або виконати поставлені по службі завдання неможливо;

як приклад, неприпустиме використання зброї для затримання неозброєної особи, особи, яка не поводить себе агресивно і не створює небезпеки, особи, яка вчинила дрібне правопорушення, в стані сп'яніння, без документів тощо, для захисту групи добровольців від неозброєної особи або меншої групи неозброєних осіб тощо;

пропорційності, тобто застосування вогнепальної зброї здійснюється виключно у тій мірі, в якій це необхідно для досягнення мети самооборони та/або відсічі, стримування збройної агресії проти України, якщо це не заподіє стороннім особам і цивільним об'єктам надмірної шкоди порівняно з очікуваними конкретними військовими перевагами.

Простіше кажучи, застосування вогнепальної зброї повинне здійснюватися так щоб заподіяти мінімальну шкоду в кожній конкретній ситуації, особливо цивільним особам та майну. В будь-якому випадку, крім безпосередньої протидії ворогові в бою, слід намагатися зберегти цілі життя.

Інші важливі юридичні правила застосування зброї.

1) Під час виконання завдань територіальної оборони доброволець має право використовувати особисту цивільну (мисливську, спортивну, нагородну) зброю, при чому протягом несення служби (наприклад, на блок-пості, на посту при охороні об'єкта, в очепленні, при переслідуванні правопорушника) із дозволу командира така зброя може переміщуватись і перебувати у зарядженому стані (тобто із патроном в патроннику і спорядженим магазином) без відповідного чохла.

2) Крім особистої т.з. “цивільної” зброї, для виконання завдань територіальної оборони за рішенням командування Сил ТрО добровольцю територіальної громади може бути надана стрілецька (за штатом) та інша (за окремим наказом) зброя ЗСУ, яка добровольцем територіальної громади на законних підставах використовується і за належне збереження якої доброволець несе особисту відповідальність, включно із кримінальною.

3) Рішення про застосування зброї для індивідуального самозахисту приймається добровольцем самостійно, в інших випадках (захист об'єкту, затримання тощо) рішення про застосування зброї добровольцями приймається командиром відповідного підрозділу.

4) Застосуванню зброї обов'язково мають передувати попереджувальні заходи у вигляді усного попередження та попереджувального пострілу, крім випадків раптового нападу на добровольця або охоронюваним ним об'єкт.

5) Після застосування зброї необхідно якнайшвидше забезпечити надання постраждалим особам медичної допомоги та по можливості їхню

евакуацію, поза залежності від того, чи є ці особи цивільними, чи вони причетні до збройної агресії РФ.

2.3. Особливості відповідальності учасників ДФТГ як суб'єктів вчинення кримінальних правопорушень

Територіальна оборона в Україні є системою загальнодержавних, воєнних і спеціальних заходів, що здійснюються у мирний час та в особливий період (воєнний стан) із метою протидії воєнним загрозам, а також для надання допомоги у захисті населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій.

Територіальна оборона в Україні здійснюється за територіально-зональним принципом, який в цілому збігається із адміністративним поділом Держави на області (зона ТрО) та райони (район ТрО), та розгортається на підставі рішення Ради національної безпеки та оборони за поданням Головнокомандувача Збройних сил України про введення в дію Зведеного плану територіальної оборони або її планів в окремих місцевостях.

Плани територіальної оборони розробляються командуванням Сил ТрО ЗС України та діють до моменту, на який вони були введені, або до моменту їхнього скасування внаслідок зміни обстановки.

Керівником територіальної оборони є голова обласної державної або військово-цивільної, або військової адміністрації (зона)/ голова районної державної або військово-цивільної, або військової адміністрації (район), а начальником територіального штабу є командир бригади (зона)/ командир батальйону (район) Сил ТрО ЗС України. Загальне керівництво територіальною обороною в Україні здійснює Головнокомандувач ЗС України через Командувача Сил ТрО ЗС України та регіональні органи військового управління Сил ТрО ЗС України в межах військово-сухопутної зони (оперативні командування).

Закон України «Про основи національного спротиву» поділяє територіальну оборону на військову (Сили ТрО ЗС України), цивільну

(органи державної влади і управління, місцевого самоврядування) та військово-цивільну складову.

Добровольчі формування територіальних громад становлять військово-цивільну складову територіальної оборони, що означає, що їхні бійці (добровольці територіальних громад) не є військовослужбовцями Збройних Сил України, однак є членами воєнізованого підрозділу, на яке законом і командуванням Сил ТрО ЗС України покладається ряд надважливих завдань щодо забезпечення розгортання і забезпечення діяльності Збройних Сил України, а також контрдиверсійні задачі, несення комендантської служби, охорона об'єктів критичної інфраструктури та у взаємодії із органами Національної поліції участь у правоохоронній діяльності та прискіканні правопорушень (масові заворушення і хуліганство, мародерство тощо).

Діяльність добровольчих формувань територіальних громад здійснюється під безпосереднім керівництвом і контролем командира військової частини Сил ТрО ЗС України за територіальним принципом. У разі введення в Україні або в окремих її місцевостях воєнного стану всі добровольчі формування територіальних громад переходять в оперативне підпорядкування командирів відповідних військових частин Сил ТрО ЗС України.

Також, як зазначалося раніше, на час дії воєнного стану за рішенням Головнокомандувача Збройних Сил України добровольчі формування територіальних громад повністю або частково можуть залучатися до виконання завдань територіальної оборони поза межами визначеної зони територіальної оборони, а також направлятися до районів ведення воєнних (бойових) дій, із метою нарощування сил та засобів оборони або у випадку визнання відповідної зони територіальної оборони районом ведення воєнних/бойових дій.

Добровольців формувань територіальних громад слід відрізняти від військовослужбовців територіальної оборони як виду військ Збройних Сил

України, таких же військ, як наприклад, Сили спецоперацій або Сухопутні війська.

Відмінність полягає, в першу чергу, у матеріальному забезпеченні (відсутність оплати по контракту, речового забезпечення), а також у тому, що навчання і виконання завдань служби членами добровольчих формувань здійснюється виключно на добровільній основі. Добровольці територіальних громад до складу Збройних Сил України не входять. Член добровольчого формування може розірвати контракт у будь-який момент, написавши заяву, навіть під час воєнного стану, на відміну від військовослужбовця Сил ТрО ЗС України.

На добровольців територіальних громад поширюється обов'язок проходження військової служби за призовом під час мобілізації (членство у добровольчому формуванні не звільняє він такого обов'язку).

На добровольців територіальних громад під час виконання ними завдань територіальної оборони (несення служби) поширюють свою дію Статуту Збройних Сил України, а саме Статут Внутрішньої служби Збройних Сил України, Дисциплінарний Статут Збройних Сил України, у тому числі дисциплінарні стягнення, Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України.

Із огляду на поширення на добровольців територіальних громад дії статутів Збройних Сил України під час виконання ними завдань територіальної оборони, на їхнє оперативне підпорядкування командуванню підрозділів ТрО ЗС України в умовах воєнного стану, на можливість їхнього використання в зоні ведення бойових дій та на спорідненість понять “воєнізований підрозділ” та “військове формування, утворене відповідно до законів України”, яке вживане в ч. 2 ст. 401 КК України, можна прийти до висновку, що добровольці територіальних громад є суб'єктами військових кримінальних правопорушень (кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби) та можуть бути

притягнуті до кримінальної відповідальності за наступні кримінальні правопорушення (злочини):

Стаття 402. Непокора

Стаття 403. Невиконання наказу

Стаття 404. Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків

Стаття 405. Погроза або насильство щодо начальника

Стаття 406. Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості

Стаття 407. Самовільне залишення військової частини або місця служби

Стаття 408. Дезертирство

Стаття 409. Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом

Стаття 410. Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем

Стаття 411. Умисне знищення або пошкодження військового майна

Стаття 412. Необережне знищення або пошкодження військового майна

Стаття 413. Втрата військового майна

Стаття 414. Порушення правил поводження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення

Стаття 415. Порушення правил водіння або експлуатації машин

Стаття 416. Порушення правил польотів або підготовки до них

Стаття 417. Порушення правил кораблеводіння

Стаття 418. Порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання

Стаття 419. Порухення правил несення прикордонної служби

Стаття 420. Порухення правил несення бойового чергування

Стаття 421. Порухення статутних правил внутрішньої служби

Стаття 422. Розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості

Стаття 425. Недбале ставлення до військової служби

Стаття 426. Бездіяльність військової влади

Стаття 426-1. Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень

Стаття 427. Здача або залишення ворогові засобів ведення війни

Стаття 428. Залишення гинучого військового корабля

Стаття 429. Самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю

Стаття 430. Добровільна здача в полон

Стаття 431. Злочинні дії військовослужбовця, який перебуває в полоні

Стаття 432. Мародерство

Стаття 433. Насильство над населенням у районі воєнних дій

Стаття 434. Погане поводження з військовополоненими

Стаття 435. Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання нею

Разом з тим, дану позицію не підтверджують судові рішення, хоча вони станом на сьогодні є і поодинокими, але позиція суду щодо не наділення добровольця формування територіальної громади спеціальним статусом суб'єкта мають місце в судових рішеннях. Слід розглянути одне з таких судових рішень:

Необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи

припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони.

Перевищенням меж необхідної оборони визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту. Перевищення меж необхідної оборони тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у статтях 118 та 124 КК України.

Не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає.

Не визнаються кримінально протиправними дії потерпілого та інших осіб безпосередньо після вчинення посягання, спрямовані на затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, і доставлення її відповідним органам влади, якщо при цьому не було допущено перевищення заходів, необхідних для затримання такої особи.

Перевищенням заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, визнається умисне заподіяння особі, що вчинила кримінальне правопорушення, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, має наслідком відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у статтях 118 та 124 КК України.

Не є кримінальним правопорушенням заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам у стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи

інтересам держави, якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна було усунути іншими засобами і якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності.

Перевищенням меж крайньої необхідності є умисне заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам, якщо така шкода є більш значною, ніж відвернена шкода.

Дія або бездіяльність особи, що заподіяла шкоду правоохоронюваним інтересам, визнається правомірною, якщо вона була вчинена з метою виконання законного наказу або розпорядження.

Наказ або розпорядження є законними, якщо вони віддані відповідною особою в належному порядку та в межах її повноважень і за змістом не суперечать чинному законодавству та не пов'язані з порушенням конституційних прав та свобод людини і громадянина.

Не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка відмовилася виконувати явно кримінально протиправний наказ або розпорядження.

Особа, що виконала явно кримінально протиправний наказ або розпорядження, за діяння, вчинені з метою виконання такого наказу або розпорядження, підлягає кримінальній відповідальності на загальних підставах.

Якщо особа не усвідомлювала і не могла усвідомлювати кримінально протиправного характеру наказу чи розпорядження, то за діяння, вчинене з метою виконання такого наказу чи розпорядження, відповідальності підлягає тільки особа, що віддала кримінально протиправний наказ чи розпорядження.

Не є кримінальним правопорушенням діяння (дія або бездіяльність), вчинене в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту та спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії Російської Федерації або агресії іншої країни, якщо це заподіяло шкоду життю або здоров'ю особи, яка здійснює таку агресію, або заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам, за відсутності ознак катування чи застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інших порушень законів та звичаїв

війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Кожна особа має право на захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України незалежно від можливості уникнення зіткнення, заподіяння шкоди або звернення за допомогою до інших осіб чи органів державної влади, Збройних Сил України.

Особа не підлягає кримінальній відповідальності за застосування зброї (озброєння), бойових припасів або вибухових речовин проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, та за пошкодження чи знищення у зв'язку з цим майна.

Не вважається виконанням обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України діяння (дія або бездіяльність), спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії Російської Федерації або агресії іншої країни, яке явно не відповідає небезпечності агресії або обставинці відсічі та стримування, не було необхідним для досягнення значної суспільно корисної мети у конкретній ситуації та створило загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи настання інших надзвичайних подій більшого масштабу.

Разом з тим, деякими судами учасники ДФТГ не розглядаються як суб'єкти відповідальності за військові злочини, що відображає вирок суду, який наведено в додатку Б.

Отже ми бачимо, що судом було взято до уваги лише те що ОСОБА_3 є добровольцем формування територіальної громади і діяв відповідно до вимог та вказівок (за виключенням нанесення тілесних ушкоджень). Суд не розглядає ОСОБУ_3 як суб'єкт прирівняний до статусу військовослужбовця чи іншого правоохоронного органу, а отже і не застосовує статтю 414 Кримінального Кодексу України (порушення правил поведінки зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення).

Відповідно до статті 18 Кримінального кодексу України суб'єктом кримінального правопорушення є:

1. Суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність.

2. Спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа.

3. Службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Висновки по розділу

В законодавстві відсутнє чітке врегулювання питання матеріального, грошового та інших видів забезпечення добровольців.

Не врегульоване законодавством питання отримання статусу учасника бойових дій добровольцями ДФТГ після 25 березня 2022 року.

Відповідно до вимог розділу VIII (відповідальність за порушення законодавства України з питань національного спротиву) Закону України “Про основи Національного спротиву” Відповідальність за порушення законодавства України з питань національного спротиву несуть:

1. Керівники та інші посадові особи центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, органів військового управління, військових частин, підприємств, установ, організацій незалежно від їх підпорядкування та форми власності несуть кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та матеріальну відповідальність за невиконання або неналежне виконання вимог цього Закону відповідно до закону.

2. Особи, визнані винними у порушенні законодавства України з питань національного спротиву, несуть відповідальність відповідно до закону.

Тут постає питання, чи відносяться добровольці формувань територіальної громади до переліку зазначених осіб? Для цього нам необхідно з’ясувати хто ж такі посадові особи. Відповідно до статті 2 Закону України "Про державну службу" посадовими особами вважаються керівники та заступники керівників державних органів та їх апарату, інші державні службовці, на яких законами або іншими нормативними актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій.

Ми бачимо, що навіть основним законом, що регулює діяльність ДФТГ не визначено спеціального статусу добровольця формування територіальної громади.

Повертаючись до Кримінального кодексу України слід зазначити що за відповідними статтями XIX розділу ККУ несуть відповідальність

військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інші особи, визначені законом.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНОГО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

3.1. Перспективи нормативно-правового забезпечення діяльності добровольчих формувань територіальних громад

В умовах повномасштабної агресії РФ проти України спецслужби РФ намагаються дестабілізувати становище в українському суспільстві, що дозволяє використання сил ТрО для проведення протидиверсійних заходів спільно з підрозділами СБУ, наданням допомоги силам сектору безпеки і оборони у виявленні та нейтралізації лідерів та активістів незаконних збройних формувань і т. д. Створення Сил територіальної оборони є одним із факторів посилення обороноздатності держави [35].

У більшості країн створення військ територіальної оборони передбачає тісну взаємодію зі збройними силами або включення їх до складу збройних сил.

Як правило, в державах-членах НАТО і ЄС сили територіальної оборони утворюються для підтримки та всебічного забезпечення збройних сил в обороні держави. Вирішення окремих завдань силами територіальної оборони мають переваги з огляду на менші матеріальні затрати на утримання підрозділів територіальної оборони, ніж збройних сил.

Разом з тим, з початком повномасштабного вторгнення виникла необхідність законодавчого врегулювання діяльності ДФТГ в умовах правового режиму воєнного стану.

Всі положення закону не конкретизують розподіл повноважень в мирний час і в умовах воєнного стану. Зокрема, під час визначення завдань не визначено, які завдання виконуються у мирний час, а які – в умовах воєнного стану. Не зрозумілий і правовий статус ДФТГ: воно є збройним,

воєнізованим чи військовим, адже добровольці мають право на стрілецьку зброю.

Проведення військової підготовки є ознакою воєнізованого формування, а наявність вогнепальної зброї у воєнний час відносить ДФТГ до збройних формувань.

Відсутність чітких вимог до процедури оформлення в підрозділи ТрО та відокремлення цієї процедури від процедури мобілізації, а також відсутність чіткого визначення переліку прав та гарантій для ТрО та ДФТГ. Окремо стоїть питання фінансового забезпечення. Відсутність чіткого вирішення питання грошового забезпечення та виплат створює проблеми матеріального забезпечення добровольців ТрО та ДФТГ.

Позиція МОУ у цьому питанні виражена в листі до командування Сил ТрО ЗСУ від 25.04.2022 р., підписаному директором Департаменту кадрової політики МОУ, в якому наголошується, що, по-перше, у членів ДФТГ немає права на грошове забезпечення, і, по-друге, члени ДФТГ мають право лише на грошову допомогу у випадках загибелі, поранення, контузії, каліцтва.

У зазначеному вище законі під час визначення добровольця Сил ТрО Збройних сил України наголошується, що ним може бути громадянин України або іноземець чи особа без громадянства, тоді як до ДФТГ як складової територіальної оборони можуть належати лише громадяни України.

До речі, іноземці і особи без громадянства в законі ніде більше не згадуються.

Не зрозумілим є використання терміна “територіальний резерв”, що не відповідає принципу юридичної визначеності.

Можливість виконання завдань на всій території України ДФТГ фактично перетворює добровольчі частини територіальних громад на підрозділи ЗСУ, але, відповідно до позиції МОУ, члени ДФТГ не є військовослужбовцями.

Окрім того, підрозділи ДФТГ не забезпечуються військовою технікою, тобто відсутні стандарти матеріально-технічного забезпечення. Наявна також суперечність між ст. 4 вказаного вище закону, у якій йдеться про принцип територіальності, що є основою територіальної оборони, і змінами, внесеними до ч. 1 ст. 20, де вказано, що виконання завдань територіальної оборони здійснюється на всій території України включно з районами ведення воєнних (бойових) дій.

Можна згадати також проблему проведення медичного огляду під час вступу на службу в ТрО та ДФТГ: він відрізняється від медичного огляду під час призову у ЗСУ і не враховує вимог участі в бойових діях. Військовослужбовці визнаються придатними до військової служби рішенням військово-лікарської комісії, а добровольці ДФТГ проходять медичний, професійний і психологічний відбір.

3.2. Рекомендації щодо шляхів удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності добровольчих формувань територіальних громад

Для впорядкування правового статусу ДФТГ потребує змін Закон України “Про основи національного спротиву”.

До внесення таких змін, можливо врегулювати лише окремі питання діяльності, зокрема:

для врегулювання законодавством питання звільнення від мобілізації для членів ДФТГ на період виконання ними завдань у зоні бойових дій необхідне внесення змін до Закону України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію”;

для можливості залучення добровольців до здійснення завдань поза межами їх територіальної громади потребує внесення змін до наказу Міністерства оборони України №84 від 07.03.2022 “Про затвердження форми контракту добровольця територіальної оборони та посвідчення добровольця територіальної оборони”, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 07.03.2022 за №307/37643;

для врегулювання питання отримання статусу учасника бойових дій добровольцями ДФТГ після 25 березня 2022 року потребує внесення змін до Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв’язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, затвердженого постановою від 20.08.2014 № 413;

з метою врегулювання питання матеріального, грошового та інших видів забезпечення добровольців необхідне розроблення чіткого порядку на

рівні органів місцевого самоврядування щодо забезпечення матеріально-технічними засобами та фінансування діяльності добровольчих формувань.

Реалізація цих шляхів призведе до вирішення загального наукового завдання і досягнення мети дослідження.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, зазначимо, що нормативне забезпечення діяльності ДФТГ потребує подальшого вдосконалення:

по-перше, впорядкування правового статусу ДФТГ;
по-друге, забезпечення фінансової складової щодо ДФТГ;
по-третє, матеріально-технічного забезпечення ДФТГ, зокрема зброєю та військовою технікою.

В законодавстві щодо діяльності ДФТГ є достатньо спірних положень, зокрема, суперечності між виконанням бойових завдань підрозділами ДФТГ і матеріально-технічним, фінансовим забезпеченням та правовими гарантіями, між текстом контракту добровольця ДФТГ, що передбачає виконання завдань на певній території, і ЗУ “Про основи національного спротиву” із змінами від травня 2022 р., що передбачає виконання бойових завдань на всій території України, а також те, що перебування в підрозділах ДФТГ і участь у бойових діях не звільняють від призову на службу в ЗСУ тощо.

Ці суперечності потенційно можуть негативно впливати на ефективність бойових дій в умовах агресії рф проти України.

Подальшого дослідження потребує розгляд та аналіз змін нормативно-правових актів щодо ТрО, які будуть вноситись надалі.

У магістерській роботі наведено теоретичне узагальнення і вирішення актуального наукового завдання, яке полягає в удосконаленні нормативно-правового забезпечення діяльності ДФТГ.

В результаті проведеного в роботі дослідження одержані наступні наукові результати:

1. Проведений аналіз нормативно-правових актів, що визначають права та обов’язки учасників добровольчих формувань територіальних громад.
2. Визначені прогалини існуючого законодавства у сфері реалізації

прав та обов'язків учасників добровольчих формувань територіальних громад.

3. Основними причинами їх наявності є те, що основний регулюючий закон діяльності ДФТГ приймався до повномасштабного вторгнення.

4. Визначені шляхи для удосконалення нормативно-правового врегулювання та поставлене наукове завдання.

5. Сформульована мета досліджень та сукупність взаємопов'язаних завдань дослідження, що визначають структуру та зміст магістерської роботи. Вирішення завдань приведе до вирішення загального наукового завдання і досягнення мети дослідження.

6. Обґрунтовані актуальні проблеми реалізації нормативно-правових актів, що визначають права та обов'язки учасників добровольчих формувань територіальних громад.

8. На підставі одержаних результатів досліджень були розроблені пропозиції щодо удосконалення нормативно-правових актів, що регулюють діяльність ДФТГ.

9. Достовірність отриманих результатів підтверджується аналізом нормативно-правових актів.

10. Перспективним напрямком подальшої роботи може бути постійний моніторинг нормативно-правових актів, що впливають на права та обов'язки членів ДФТГ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 Конституція України.
- 2 Закон України “Про основи національного спротиву”.
3. Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України”.
4. Закон України “Про правовий режим воєнного стану”.
5. Закон України “Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні”.
6. Закон України “Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України”.
7. Закон України “Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону”.
8. Закон України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію”.
9. Закон України “Про військовий обов’язок і військову службу”.
10. Кримінальний кодекс України.
11. Кодекс України про адміністративні правопорушення.
12. Закон України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”.
13. Закон України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”.
14. Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, що регулюють питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України, та надання їм соціальних гарантій”
15. Закон України “Про безоплатну правничу допомогу”.
16. Закон України “Про критичну інфраструктуру”.
17. Статuti Збройних Сил України.
- 18 Указ Президента України “Про введення воєнного стану в

Україні” від 24.02.2022 р. №64/2022.

19 Положення про добровольчі формування територіальних громад, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 №1449.

20 Порядок застосування членами добровольчих формувань територіальних громад особистої мисливської зброї, стрілецької зброї, інших видів озброєння та боєприпасів до них під час виконання завдань територіальної оборони, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 №1448.

21 Порядок організації, забезпечення та проведення підготовки добровольчих формувань територіальних громад до виконання завдань територіальної оборони, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 №1447.

22 Постанова Кабінету Міністрів України “Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану” від 08.07.2020 № 573.

23 Типове положення про штаб зони (району) територіальної оборони, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 №1442.

24 Порядок перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 №1456.

25 Порядок застосування цивільними особами вогнепальної зброї під час участі у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України у період дії воєнного стану, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15.04.2022 №448.

26 Постанова Кабінету Міністрів України “Про деякі питання соціального захисту ветеранів війни та членів сімей Захисників і Захисниць України” від 23.04.2016 №336.

27 Порядок надання та позбавлення статусу учасника бойових дій

осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, затверджений постановою від 20.08.2014 № 413.

28 Порядок відбору біологічного матеріалу у членів добровольчих формувань територіальних громад та його зберігання, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 19.06.2023 № 620.

29 Наказ Міністерства оборони України №84 від 07.03.2022 “Про затвердження форми контракту добровольця територіальної оборони та посвідчення добровольця територіальної оборони”, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 07.03.2022 за №307/37643.

30 Інструкція про порядок виготовлення придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, затверджений наказом МВС України від 21.08.1998 №622, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 07.10.1998 за № 637/3077.

31 Наказ МВС України від 01.03.2022 №170 “Про особливості видачі громадянам України дозволу на придбання, зберігання та носіння мисливської зброї та набоїв до неї під час дії воєнного стану”, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 02.03.2022 за №273/37609.

32. Добровольці територіальних громад: які права та гарантії соціального захисту вони мають. URL: <https://yur->

gazeta.com/publications/practice/inshe/dobrovolci-teritorialnih-gromad-yaki-prava-ta-garantiyi-socialnogo-zahistu-voni-mayut.html.

33. Прийнято порядок надання статусу учасника бойових дій добровольцями Сил територіальної оборони. URL: <https://pravo-ua.com/tro/nadannya-statusu-uchasnyka-bojovyh-dij-dobrovolczyam/>.

34. Основи правової підготовки добровольця. URL: <https://pravo-ua.com/dftg/1966/>.

35. Правове регулювання взаємодії Збройних Сил України і добровольчих формувань територіальних громад. Вип. 1 (31). 2023, Демократичне врядування, Національного університету “Львівська політехніка”.

Додаток А

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Міністерства оборони

України

07 березня 2022 року № 84

КОНТРАКТ**добровольця територіальної оборони**

Командир добровольчого формування

(власна назва територіальної громади) територіальної громади № _____

(прізвище, м. 'я та по-батькові командира)

з одного боку (надалі - Командир),

та громадянин України (або іноземець чи особа без громадянства, який перебуває в Україні на законних підставах впродовж останніх п'яти років)

_____ (прізвище, ім'я та по-батькові

число, місяць, рік народження, ідентифікаційний номер, місце проживання
або місце реєстрації

серія і номер паспорта, коли і ким виданий)

з іншого боку (надалі - Доброволець),

на добровільній основі, на час виконання державних та/або громадських обов'язків, перебуваючи під захистом Держави, маючи усі права, свободи, гарантії, закріплені Конституцією України, Кодексом законів про працю України, відповідно до Закону України «Про основи національного спротиву» від 27 січня 2022 року № 2024-IX (надалі - Закон № 2024-IX) та Положення про добровольчі формування територіальних громад, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1449 (надалі - Положення), уклали цей Контракт добровольця територіальної оборони (надалі - Контракт) про наступне:

1. Доброволець ознайомився із законами та іншими нормативно-правовими актами України щодо національного спротиву, добровольчих формувань територіальних громад (далі - ДФТГ), територіальної оборони і добровільно бере на себе зобов'язання:

виконувати завдання територіальної оборони в межах відповідної територіальної громади протягом строку дії Контракту, відповідно до вимог визначених Законом України «Про основи національного спротиву», Положенням та іншими нормативно-правовими актами України, що регулюють порядок діяльності добровольчих формувань територіальних громад, та цим Контрактом;

додержуватися Конституції України та законів України та нормативно-правових актів при виконувати завдань та повноважень територіальної оборони, виконувати державні та/або громадські обов'язки в інтересах Українського народу;

додержуватись та виконувати складену присягу добровольця територіальної оборони, викладену в Додатку до цього Контракту, дорожити честю і гідністю членаДФТГ;

вміло володіти та застосовувати особисту та/або надану Збройними Силами України зброю (мисливську, стрілецьку, інші види озброєння та боєприпаси до них у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України);

додержуватися правил і заходів безпеки під час поводження зі зброєю;
постійно підвищувати рівень професійних знань, вмінь та навичок;

не розголошувати інформацію, що становить державну таємницю,
інформацію про добровольчі формування, інформацію з обмеженим доступом
та інформацію, яка стала відомою у зв'язку з виконанням обов'язків за цим
Контрактом, Законом та Положенням.

2. На Добровольця, який зарахований до складу ДФТГ та уклав цей
Контракт, поширюється дія статутів Збройних Сил України.

3. На Добровольця, який уклав цей Контракт, поширюються гарантії
соціального і правового захисту, передбачені Законом України «Про
соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»
та ст. 119 Кодексу законів про працю України.

4. Держава, від імені якої виступає Командир, зобов'язується
забезпечити належні умови для виконання Добровольцем, покладених
на нього завдань:

додержання його прав і свобод, прав членів його сім'ї, включаючи
надання пілг, гарантій соціального і правового захисту, установлених
Конституцією України, Кодексом законів про працю України, Законом
України «Про основи національного спротиву», Законом України «Про
соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»,
Положенням та іншими нормативно-правовими актами, які визначають статус
членів добровольчих формувань територіальної громади;

підготовку до виконання завдань територіальної оборони;

створення умов для систематичного вдосконалення теоретичних знань
і практичних навичок;

забезпечення матеріально-технічними засобами та фінансуванням
діяльності добровольчих формувань за рахунок і в межах коштів Державного
бюджету України, місцевих бюджетів, а також з інших джерел,
не заборонених законодавством.

5. Цей Контракт є строковим та укладається строком на три роки.

6. Контракт може бути достроково припинено (розірвано) з ініціативи Командира або Добровольця в порядку та на підставах, визначених Положенням.

7. Сторони зобов'язуються не пізніше ніж за три місяці до закінчення строку контракту повідомити одна одну про бажання або небажання укласти новий Контракт чи відмову в його укладенні.

8. Контракт укладено у чотирьох примірниках, які мають однакову юридичну силу та зберігаються:

у командира військової частини Сил територіальної оборони ЗСУ;
у територіальному центрі комплектування та соціальної підтримки;
у Командира;
у Добровольця.

9. При вирішенні питань, не передбачених цим Контрактом, сторони керуються вимогами законів та інших нормативно-правових актів.

10. У разі порушення умов, визначених Контрактом, сторони несуть відповідальність згідно із законом.

11. Умови Контракту можуть бути змінені або доповнені тільки за згодою сторін у письмовій формі.

12. Підписи Сторін:

(особистий підпис, прізвище та ініціали Добровольця)	(підпис, прізвище та ініціали Командира)
«___» _____ 20__ р.	«___» _____ 20__ р.

13. Контракт набирає чинності з «___» _____ 20__

(найменування та номер ДФТГ, особистий підпис, прізвище та ініціали командира)

«__» _____ 20__ р.

14. Підпис Добровольця про отримання примірника Контракту

(особистий підпис, прізвище та ініціали громадянина України)

15. Строк Контракту продовжено до

(строк, до якого продовжено дію Контракту)

(найменування та номер ДФТГ, особистий підпис, прізвище та ініціали командира)

«__» _____ 20__ р.

16. Чинність Контракту припинено «__» _____ 20__ р. у зв'язку
з

(підстави припинення Контракту, дата виключення добровольця)

(найменування та номер ДФТГ, особистий підпис, прізвище та ініціали командира)

«__» _____ 20__ р.

ВИРОК
Іменем України

30.08.2023

Васильківський міськрайонний суд Київської області у складі:

...

розглянув у відкритому судовому засіданні в місті Василькові кримінальне провадження, відомості про які внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань 20 жовтня 2022 року за № 12022111310001573, щодо **ОСОБА_3**, який народився **ІНФОРМАЦІЯ_1** в смт. Калинівка Васильківського району Київської області, українець, громадянин України, паспорт серії **НОМЕР_1**, виданий 25 червня 2010 року Васильківський МВ ГУ МВС України в Київській області, РНОКПП **НОМЕР_2**, працює водієм у ТОВ «БЕТОН ГРУП-1», має повну середню освіту, одружений, має на утриманні двох малолітніх дітей **ОСОБА_4**, **ІНФОРМАЦІЯ_2**, та **ОСОБА_5**, **ІНФОРМАЦІЯ_3**, зареєстрований адресою: **АДРЕСА_1**, проживає за адресою: **АДРЕСА_2**, у силу статті 89 КК України раніше не судимий за обвинуваченням у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною 1 статті 119 КК України.

...

Суд установив:

І. Формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним

01 квітня 2022 року **ОСОБА_3** на добровільній основі, на час виконання державних та/або громадських обов'язків, перебуваючи під захистом Держави, маючи усі права, свободи, гарантії, закріплені Конституцією України, Кодексом законів про працю України, відповідно до Закону України від 16 липня 2021 року № 1702-IX «Про основи національного спротиву» та Положення про добровольчі формування Територіальних громад, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1449 (далі - Положення), вступив до лав

добровольчого формування № 1 Калинівської територіальної громади Фастівського району.

Крім того, з останнім укладено, строком на три роки, Контракт добровольця територіальної оборони (далі - Контракт) про таке: доброволець ознайомився із законами та іншими нормативно-правовими актами України щодо національного спротиву, добровольчих формувань територіальних громад (далі - ДФТГ), територіальної оборони, і добровільно бере на себе зобов'язання: виконувати завдання територіальної оборони в межах відповідної територіальної громади протягом строку дії Контракту, відповідно до вимог визначених Законом України «Про основи національного спротиву», положенням та іншими нормативно-правовими актами України, що регулюють порядок діяльності добровольчих формувань територіальних громад, та цим Контрактом; додержуватися Конституції України та законів України та нормативно-правових актів при виконанні завдань та повноважень територіальної оборони, виконувати державні та/або громадські обов'язки в інтересах Українського народу; додержуватись та виконувати складену присягу добровольця територіальної оборони; дорожити честю і гідністю члена ДФТГ; вміло володіти та застосовувати особисту та/або надану Збройними Силами України зброю (мисливську, стрілецьку, інші види озброєння та боєприпаси до них у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України); додержуватися правил і заходів безпеки під час поводження зі зброєю; постійно підвищувати рівень професійних знань, вмінь та навичок; не розголошувати інформацію, що становить державну таємницю, інформацію про добровольчі формування, інформацію з обмеженим доступом та інформацію, яка стала відомою у зв'язку з виконанням обов'язків за цим Контрактом, Законом та Положенням.

Відповідно до вказаного Контракту на Добровольця, який зарахований до складу ДФТГ та уклав цей Контракт, поширюється дія статутів Збройних Сил України.

Тому під час виконання покладених обов'язків ОСОБА_3, як Доброволець ДФТГ, повинен керуватися вимогами статтями 1, 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», статтями 4, 9, 11, 16, 127, 128 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України та статтею 4 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, які зобов'язують його свято і непорушно додержуватися Конституції України та законів України, сумлінно і чесно виконувати свій обов'язок, бути дисциплінованими та не допускати негідних вчинків, виконувати покладені обов'язки, що визначають обсяг завдань, доручених за Контрактом.

Окрім того, відповідно до посвідчення добровольця територіальної оборони серії НОМЕР_3 і додатків до нього ОСОБА_3 мав право на носіння та зберігання вогнепальної зброї «АК-74», № НОМЕР_4.

Постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1448 затверджено Порядок застосування членами добровольчих формувань територіальних громад особистої мисливської зброї, стрілецької зброї, інших видів озброєння та боєприпасів до них під час виконання завдань територіальної оборони (надалі - Порядок), яким визначено процедуру застосування членами добровольчих формувань територіальних громад (далі - добровольчі формування) особистої мисливської зброї, стрілецької зброї, інших видів озброєння та боєприпасів до них під час виконання завдань територіальної оборони на виконання Закону України «Про основи національного спротиву».

Відповідно до пункту 2 Порядку попереджувальна стрільба - попередження про можливість та намір застосування особистої мисливської зброї, стрілецької зброї, інших видів озброєння та боєприпасів до них під час виконання завдань територіальної оборони шляхом здійснення пострілу, який не призначено для ураження цілі і є сигналом до негайного припинення нею будь-яких дій.

Згідно з пунктом 5 Порядку всі члени добровольчих формувань, які застосовують особисту мисливську зброю, стрілецьку зброю, інші види

озброєння та боєприпаси до них під час виконання завдань територіальної оборони, повинні керуватися такими принципами, що ґрунтуються на загально визнаних нормах міжнародного гуманітарного права: неминучості - застосування особистої мисливської зброї, стрілецької зброї, інших видів озброєння та боєприпасів до них під час виконання завдань територіальної оборони в разі, коли це є абсолютно очевидним та необхідним; військової необхідності - застосування особистої мисливської зброї, стрілецької зброї, інших видів озброєння та боєприпасів до них під час виконання завдань територіальної оборони в разі, коли в інший спосіб реалізувати право на самооборону та/або виконати поставлені завдання неможливо; пропорційності - застосування особистої мисливської зброї, стрілецької зброї, інших видів озброєння та боєприпасів до них під час виконання завдань територіальної оборони тією мірою, якою це необхідно для досягнення мети самооборони та/або виконання поставлених завдань, якщо це не заподіє стороннім особам і цивільним об'єктам надмірну шкоду порівняно з очікуваними конкретними військовими перевагами.

Застосування особистої мисливської зброї, стрілецької зброї, інших видів озброєння та боєприпасів до них під час виконання завдань територіальної оборони повинне здійснюватися таким чином, щоб заподіяти мінімальну шкоду в кожній конкретній ситуації.

Пунктом 6 Порядку передбачено, що члени добровольчих формувань, залучені під час виконання завдань територіальної оборони, мають право застосовувати особисту мисливську зброю, стрілецьку зброю, інші види озброєння та боєприпаси до них з дотриманням принципів, наведених у пункті 5 цього Порядку, для: захисту цивільних осіб та/або цивільних об'єктів від нападу; відбиття нападу або запобігання загрозі нападу на об'єкти, що охороняються; звільнення захоплених військових та/або цивільних об'єктів або запобігання (перешкоджання) такому захопленню; знищення зброї, бойової техніки, транспортних або технічних засобів, які перебувають у користуванні осіб, причетних до збройної агресії; запобігання

та/або припинення діяльності, затримання, роззброєння або знешкодження осіб, причетних до збройної агресії; припинення дій осіб, які вчинили або вчиняють правопорушення; припинення дій осіб, які перешкоджають виконанню законних вимог осіб, залучених до виконання завдань територіальної оборони; припинення дій осіб, які становлять або можуть становити небезпеку для осіб, залучених до виконання завдань територіальної оборони, або інших осіб.

Згідно з пунктами 8, 9 Порядку у разі нападу або загрози нападу на членів добровольчих формувань та/або цивільних осіб, а також на військові та/або цивільні об'єкти, що охороняються (обороняються), за можливості вживаються попереджувальні заходи, спрямовані на його відвернення, які можуть включати: використання візуальних та звукових сигналів, показників на місцевості для попередження про можливість застосування зброї; установлення невибухових загороджень на ділянках місцевості навколо об'єктів з метою попередження та запобігання небезпечному наближенню до них; усне або з використанням технічних засобів попередження цілі про можливість застосування зброї; попереджувальну стрільбу.

Вжиті попереджувальні заходи повинні бути вичерпними та забезпечувати можливість для цілі відмовитися від нападу (припинити дії з його підготовки).

Зі змісту статті 3 Конституції України вбачається, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Однак, у порушення вищевказаних норм законодавства України, 20 жовтня 2022 року доброволець ОСОБА_3, внаслідок кримінальної протиправної недбалості, тобто не передбачаючи можливість настання суспільно-небезпечних наслідків, хоча повинен був і міг їх передбачити, вчинив кримінальне правопорушення за таких обставин.

Так, 20 жовтня 2022 року відповідно до наказу командира добровольчого формування № НОМЕР_5 ІНФОРМАЦІЯ_4 від 14 вересня

2022 року № 07 «Про цілодобове несення служби особовим складом ДФ Калинівської ТГ № 1», а також графіку чергувань з 15 вересня 2022 року по 31 жовтня 2022 року, підписаного командиром добровольчого формування № НОМЕР_5 Калинівської територіальної громади Фастівського району ОСОБА_10 , з Добровольчого формування № 1 Калинівської територіальної громади Фастівського району на добове чергування із закріпленою відповідно до відомості закріплення зброї за особовим складом зброєю - АК-74, заступили три екіпажа, у тому числі екіпаж № 01 у складі ОСОБА_3 (старший групи), ОСОБА_11 , ОСОБА_10 та ОСОБА_12 .

Цього ж дня о 19:19 до чергової частини КП «Калинівська Варта» надійшло звернення від громадянки ОСОБА_13 про те, що у АДРЕСА_3 , її батько - ОСОБА_14 , перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, здійснює моральне та фізичне насилля над членами сім'ї.

У подальшому, о 19:28 на чергову частину надійшло звернення від ОСОБА_15 про те, що ОСОБА_14 , перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, повторно здійснює моральне та фізичне насилля над членами сім'ї, у зв'язку з чим диспетчером чергової частини «Калинівської Варти» прийнято рішення направити екіпаж групи швидкого реагування № 1, за територією їх обслуговування, на місце події.

Прибувши приблизно о 19:45 за вказаною адресою, екіпаж групи швидкого реагування у складі чотирьох осіб зайшли на територію домоволодіння та провели обстеження території, але ОСОБА_14 знайти не змогли. Після цього заявниця ОСОБА_7 повідомила, що її чоловік ОСОБА_14 може знаходитися на горищі будинку, прохід до якого здійснюється лише через металеві сходи.

У зв'язку з цим того ж дня приблизно о 20:00 ОСОБА_3 , тримаючи закріплену за ним вогнепальну зброю «АК-74» № НОМЕР_4 , піднявся на дах будинку, під час чого почув звук руху запираючого механізму замка, який лунав з боку дверей на горищі та який ОСОБА_3 сприйняв за звук руху затвору зброї. Після цього, перебуваючи на даху, ОСОБА_3 побачив, що з

дверей горища вибігає ОСОБА_14 , висловлюючи погрози фізичної розправи та при цьому тримаючи у руках видовжений дерев'яний брусок, помилково сприйнятий ОСОБА_3 за мисливську рушницю.

Одразу після цього, а саме 20 жовтня 2022 року приблизно о 20:00 ОСОБА_3 , знаходячись на даху житлового будинку за адресою: АДРЕСА_1 , тримаючи у руках закріплену за ним вогнепальну зброю - «АК-74» № НОМЕР_4 , не передбачаючи можливість настання суспільно-небезпечних наслідків, хоча повинен був і міг їх передбачити, зняв вказаний автомат із запобіжника, дослав патрон у патронник, після чого, маючи намір здійснити попереджувальний постріл угору і тим самим відвернути настання для нього можливих негативних наслідків у вигляді отримання тілесних ушкоджень з боку ОСОБА_14 , діючи з кримінальною протиправною недбалістю, не бажаючи настання смерті ОСОБА_14 та спричинення йому тілесних ушкоджень, хоча повинен був і мав передбачити настання таких суспільно-небезпечних наслідків, спрямовуючи вогнепальну зброю догори для здійснення попереджувального пострілу (однак відстань між ними було скорочено ОСОБА_14), натиснув на спусковий гачок вказаної вогнепальної зброї, здійснивши постріл, внаслідок чого куля влучила у верхню третину грудної клітки ліворуч останнього.

Внаслідок вказаних злочинних дій, вчинених ОСОБА_3 , ОСОБА_14 були завдані наступні тілесні ушкодження: вхідне сліпе вогнепальне кульове поранення верхньої третини грудної клітки ліворуч, від якого настала смерть останнього, а також ушкодження 3, 4, 5, 10 ребер ліворуч, розтрощення нижньої долі лівої легені, ушкодження діафрагми ліворуч, розтрощення верхньої третини селезінки.

II. Докази на підтвердження встановлених судом обставин і їх оцінка

...

III. Правова кваліфікація

Ухвалюючи вирок, суд вважає за необхідне відповідно до положень статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» застосувати як джерело права Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та відповідну практику Європейського суду з прав людини.

Так, у рішеннях у справі «Коробов проти України» від 21 жовтня 2011 року, у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» від 18 січня 1978 року Європейський суд з прав людини зазначив, що при оцінці доказів Суд, як правило, застосовує критерій доведення «поза розумним сумнівом». Проте така доведеність може впливати зі співіснування достатньо переконливих, чітких і узгоджених між собою висновків чи схожих неспростованих презумпцій факту.

Відповідно до статті 337 КПК України судовий розгляд проводиться лише стосовно особи, якій висунуте обвинувачення, і лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта, крім випадків, передбачених цією статтею. Під час судового розгляду прокурор може змінити обвинувачення, висунути додаткове обвинувачення, відмовитися від підтримання державного обвинувачення, розпочати провадження щодо юридичної особи. З метою ухвалення справедливого судового рішення та захисту прав людини і її основоположних свобод суд має право вийти за межі висунутого обвинувачення, зазначеного в обвинувальному акті, лише в частині зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення, якщо це покращує становище особи, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження.

За наведених вище підстав суд, діючи виключно у визначених статтею 337 КПК України межах, вважає доведеним пред'явлене ОСОБА_3 обвинувачення та кваліфікує його діяння за частиною 1 статті 119 КК України як вбивство, вчинене через необережність.

IV. Обставини, які пом'якшують або обтяжують покарання

Суд не бере до уваги як обставину, яка пом'якшує покарання, перерахування потерпілій грошових коштів у якості відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди, адже таке відбулось лише після направлення обвинувального акту до суду та пред'явлення цивільного позову.

Отже, обставинами, що пом'якшують покарання, суд визнає щире каяття й активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення.

Обставин, що обтяжують покарання, суд не встановив.

V. Мотиви суду щодо призначення покарання та звільнення від відбування покарання

Відповідно до статті 65 КК України та пункту 1 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» під час призначення покарання у кожному конкретному випадку суди мають враховувати ступінь тяжкості вчиненого злочину, дані про особу винного та обставини, що пом'якшують і обтяжують покарання. Особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне і достатнє для її виправлення та попередження вчиненню нових злочинів.

Згідно зі статтею 50 КК України покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами.

Передбачене частиною 1 статті 119 КК України кримінальне правопорушення є нетяжким необережним злочином.

Обвинувачений має повну середню освіту, офіційно працевлаштований, одружений, має на утриманні двох малолітніх дітей ОСОБА_4 , ІНФОРМАЦІЯ_2 , та ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_3 , зареєстрований адресою: АДРЕСА_1 , проживає за адресою: АДРЕСА_2 , за місцем проживання та попереднім місцем служби характеризується позитивно, на обліку лікарів нарколога чи психіатра не перебуває, в силу статті 89 КК України раніше не судимий.

Підстави для застосування статей 69, 69-1 КК України відсутні.

Отже, враховуючи особу обвинуваченого, наявність обставин, що пом'якшують покарання, відсутність обставин, які обтяжують покарання, беручи до уваги позицію потерпілої, її представника, обстановку кримінального правопорушення, яке відбулось під час дії воєнного стану, суд вважає за необхідне і достатнє призначити ОСОБА_3 покарання в межах санкції частини 1 статті 119 КК України у виді обмеження волі на строк чотири роки.

Суд вважає, що таке покарання буде необхідним і достатнім для виправлення обвинуваченого та попередження вчинення нових кримінальних правопорушень і таким чином сприятиме досягненню визначеної у статті 50 КК України мети загальної і спеціальної превенції. Суд не знаходить підстав для застосування іншого виду покарання, передбаченого санкціями наведених приписів закону України про кримінальну відповідальність.

При цьому, характер і обстановку чиненого необережного злочину, враховуючи особу обвинуваченого й інші обставини справи, зокрема наявність у нього на утриманні двох малолітніх дітей, зобов'язання відшкодовувати по мірі можливості завдану кримінальним правопорушенням шкоду, беручи до уваги позицію потерпілої, думка якої хоча і є суттєвою, але не є визначальною для суду, суд вважає за можливе, застосувавши статтю 75 КК України, звільнити обвинуваченого від відбування покарання з випробуванням із встановленням йому обов'язків, передбачених статтею 76 КК України. При цьому суд вважає, що направлення обвинуваченого для відбування реального покарання унеможливить належне та своєчасне відшкодування потерпілій завданої шкоди.

VI. Рішення щодо цивільного позову

...

VII. Інші питання, що вирішуються судом під час ухвалення вироку

Відповідно до матеріалів справи ОСОБА_3 затримано 21 жовтня 2022 року та звільнено з-під варти в залі суду 22 жовтня 2022 року згідно з ухвалою слідчого судді Фастівського міськрайонного суду Київської області від 22 жовтня 2022 року.

Отже, відповідно до частини 5 статті 72 КК України у строк покарання обвинуваченого належить зарахувати строк його попереднього ув'язнення за період з дня затримання (21 жовтня 2022 року) по день його звільнення (22 жовтня 2022 року) включно з розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні обмеження волі.

Згідно з частиною 4 статті 174 КПК України суд одночасно з ухваленням судового рішення, яким закінчується судовий розгляд, вирішує питання про скасування арешту майна. Зважаючи на результат судового розгляду, необхідність в арешті майна, накладеного слідчим суддею на стадії досудового розслідування у даному кримінальному провадженні, відпала, а тому такий необхідно скасувати.

Питання щодо долі речових доказів суд вирішує відповідно до статті 100 КПК України з урахуванням листа ВЧ НОМЕР_6 від 22 березня 2023 року (т. 2 а.с. 141).

На підставі частини 2 статті 124 КПК України із засудженого на користь держави належить стягнути документально підтверджені процесуальні витрати, а саме витрати на залучення експертів у сумі 13 265,00 гривень.

Підстави для обрання запобіжного заходу відсутні.

Керуючись статтями 100, 124, 129, 174, 369-371, 373, 374, 615 КПК України, суд

ухвалив:

1. Визнати ОСОБА_3 винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною 1 статті 119 КК України, та призначити йому покарання у виді обмеження волі на строк чотири роки.

2. Зарахувати в строк відбування призначеного покарання строк попереднього ОСОБА_3 з 21 жовтня 2022 року по 22 жовтня 2022 року включно з розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні обмеження волі.

3. На підставі статті 75 КК України звільнити ОСОБА_3 від відбування призначеного покарання з випробуванням, установивши іспитовий строк три роки та поклавши на нього передбачені статтею 76 КК України обов'язки, а саме:

3.1. періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації;

3.2. повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання;

3.3. не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації.

4. Обчислювати іспитовий строк з дня проголошення вироку

5. Цивільний позов ОСОБА_7 задовольнити частково.

6. Стягнути з ОСОБА_3 на користь ОСОБА_7 (РНОКПП НОМЕР_7) завдану кримінальним правопорушенням моральну шкоду в розмірі 490 000 (чотириста дев'яносто тисяч) гривень 00 копійок.

...

Суддя

ОСОБА_1